

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A
REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**APLIKACE TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI
MLADISTVÝCH V PRAXI**

Autor práce: Ladislav KAŠPÁREK

Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě

Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Katedra: Právních oborů a bezpečnostních studií

2013

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci. Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zák. č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů.

Ladislav KAŠPÁREK

Považuji za milou povinnost vyjádřit poděkování vedoucímu práce, panu JUDr. Romanu Svatošovi, Ph.D., za vstřícný přístup, připomínky a odbornou pomoc.

ABSTRAKT

KAŠPÁREK, L. *Aplikace trestní odpovědnosti mladistvých v praxi: bakalářská práce*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2013, 68 s. Vedoucí bakalářské práce JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Klíčová slova: Mladistvý, trestní odpovědnost, provinění, opatření

V bakalářské práci je na základě platných právních předpisů, odborné literatury, dostupné judikatury a dle ustálených praktických postupů popsána problematika aplikace trestní odpovědnosti mladistvých v praxi. Nejprve jsou vysvětleny vybrané stěžejní pojmy uvedené problematiky, následně po krátkém historickém exkurzu je popsána situace k tomuto tématu v zahraničí. Dále se práce zabývá příčinami delikvence mládeže a poté popisuje podstatu trestní odpovědnosti mladistvých a trestněprávní reakci na spáchané provinění. Dále je zde uvedeno několik vybraných příkladů z praxe, které nejvýstižnějším způsobem vystihují tuto trestněprávní oblast, a s pomocí statistických výstupů je posuzován vliv této právní úpravy na vývoj kriminality mladistvých.

ABSTRACT

KAŠPÁREK, L. *Adolescent Criminal Liability Application in Practise: Bachelor thesis*. České Budějovice: The College of European and Regional Studies, 2013, 68 p.
Tutor JUDr. Roman Svatoš, Ph.D.

Key words: juvenile, criminal liability, delinquency, measure

The Bachelor Thesis deals with application of juvenile criminal liability in practise. Firstly, definitions of key words are provided. Secondly, there are short historical insights into the issue. On top of that, the situation abroad is mentioned. Furthermore, causes of juvenile delinquency are being discussed among with fundamentals of juvenile criminal liability and the research on the legal reactions to juvenile delinquency. Finally, some apt examples of juvenile delinquency are outlined and the influence of legislation on the development of juvenile delinquency is explained.

OBSAH

ÚVOD	7
1 CÍL A METODIKA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	8
2 VÝKLAD ZÁKLADNÍCH POJMŮ	10
3 HISTORICKÝ VÝVOJ	13
3.1 Období středověku do roku 1852.....	13
3.2 Období od roku 1852.....	14
3.3 Období po vzniku Československé republiky do roku 1950.....	15
3.4 Období od roku 1950 do roku 1961.....	16
3.5 Období od roku 1961 do roku 2003.....	17
4 ÚPRAVA TRESTNÍHO ZÁKONODÁRSTVÍ NAD MLÁDEŽÍ V ZAHRANIČÍ	19
4.1 Německo.....	20
4.2 Rakousko.....	20
4.3 Polsko.....	21
5 PŘÍČINY KRIMINALITY MLADISTVÝCH	22
6 TRESTNÍ ODPOVĚDNOST MLADISTVÝCH	27
6.1 Obecná charakteristika.....	28
6.2 Podstata trestní odpovědnosti mladistvých.....	28
6.3 Provinění.....	38
6.4 Opatření.....	40
6.4.1 Podstata a účel opatření.....	40
6.4.2 Druhy opatření.....	41
6.5 Zánik trestní odpovědnosti mladistvých.....	49
7 KAZUISTIKY	52
7.1 Provinění pohlavní zneužití.....	52
7.2 Provinění loupež.....	54
7.3 Provinění loupež.....	55
7.4 Provinění krádež.....	56
7.5 Vyhodnocení kazuistik.....	57
8 ZHODNOCENÍ VÝVOJE KRIMINALITY	59
ZÁVĚR	63
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	65

Úvod

Vzhledem k tomu, že děti a mládež jsou budoucností každého státu, mělo by být prioritním zájmem společnosti vychovávat z nich řádné občany. Problematika kriminality nezletilých osob by proto měla být jednou z klíčových oblastí vyspělých a kulturních společností. Nabývání a osvojování morálních hodnot je úzce spjata s výchovou, což je v současné době značně opomíjeno. Z tohoto důvodu by trestní politika státu vůči dětem a mladistvým neměla začínat a končit jejich pouhým trestáním, jakožto reakcí na jejich protiprávní jednání, ale působit především preventivně a výchovně. Zde se otevírá široké spektrum možností, počínaje výchovou v rodině, školství, trávení volnočasových aktivit, a to vše za podpory státu, ať už přímé či nepřímé, prostřednictvím neziskových organizací, spolků, zájmových sdružení a jiných subjektů.

Problematika delikvence dětí a mládeže je velmi diskutovaným tématem, a to jak v laické, tak i v odborné veřejnosti. Poměrně často jsou v masmédiích prezentovány případy té nejzávažnější kriminality dětí a mladistvých, což má za následek volání veřejnosti po přísném a nekompromisním trestání mladých delikventů. Bohužel v těchto „prezentacích“ již nejsou zmiňovány příčiny a důvody tohoto protiprávního jednání, ale pouze jejich důsledky. V delikvenci mládeže se zrcadlí nedostatky jiných, které pramení ze zanedbání výchovy, absence kladných vzorů, nevhodné sociální zázemí, nebo negativní vliv vrstevníků.

Kriminalita mládeže je tak specifická a problematika zákonodárství nad dětmi a mládeží tak rozsáhlá, že není možné je plně obsáhnout a proto se tato práce zabývá pouze některými aspekty tak, aby alespoň částečně tuto problematiku přiblížila.

1 Cíl a metodika bakalářské práce

Hlavním cílem bakalářské práce je vytvoření uceleného pohledu na vybrané odvětví trestního práva, konkrétně na zákon č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů¹ (dále jen „ZSM“) se zaměřením na jeho účel, cíl a zásady. Vedlejším cílem bakalářské práce je za využití kazuistiky analyzovat příčiny kriminálního chování mladistvých a následně posoudit, zda má tato právní úprava kladný vliv na vývoj kriminality této cílové skupiny.

Při zpracování bakalářské práce bylo postupováno tak, aby byly poskytnuty objektivní a komplexní informace o trestní odpovědnosti mladistvých a o její aplikaci do praxe. Téma je zpracováno tak, aby mu porozuměla i neodborná veřejnost. Teoretická část práce byla zpracována s použitím příslušných výzkumných metod, jako je studium zákonných norem a komentářů k zákonům, odborné literatury a rozhodnutí soudů a dále komparace právních výkladů a taktéž sběrem statistických dat.

Jednotlivé kapitoly jsou rozděleny tak, aby na sebe logicky navazovaly. Nejprve jsou vymezeny základní pojmy související s trestní odpovědností mládeže, neboť tato terminologie je odlišná od terminologie používané pro dospělé pachatele. Dále práce pokračuje popisem historického vývoje trestního zákonodárství nad mládeží na území našeho státu se zaměřením na vznik samotné skupiny mladistvých a vznik speciální právní úpravy soudnictví ve věcech mládeže. Následuje stručný popis trestního zákonodárství nad mládeží v některých evropských státech. Rovněž nemohou být opomenuty příčiny kriminality mladistvých, které jsou popsány v další části. Největší pozornost byla věnována podstatě trestní odpovědnosti mladistvých z hlediska věku, přičetnosti a relativní trestní odpovědnosti. Dále je charakterizováno provinění jakožto základ trestní odpovědnosti mladistvého, účel i jednotlivé druhy opatření jakožto právní následek za jeho spáchání a podmínky zániku trestní odpovědnosti mladistvých.

V praktické části jsou zpracovány čtyři kazuistiky, na kterých jsou demonstrovány teoretické poznatky s jejich následnou analýzou. Na zvolených

¹ Česko. Zákon č. 218 Parlamentu České republiky ze dne 25. června 2003, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 79, s. 4030-4052.

příkladech z aplikační praxe jsou použity zejména metody popisování a komparace jevů. Práce pokračuje zhodnocením kriminality mladistvých, při kterém byly použity statistické výstupy Policie České republiky v časovém období od roku 2000 do roku 2012. Takto dlouhé období má již vypovídající hodnotu o vývoji kriminality. Tato časová řada také z části zahrnuje období před účinností ZSM a umožňuje tak sledovat vliv tohoto zákona na vývoj kriminality mládeže.

2 Výklad základních pojmů

ZSM jako *lex specialis* používá specifickou terminologii, přičemž některé klíčové pojmy, vyskytující se v této práci, jsou vymezeny v ust. § 2.

Mládež je souhrnným pojmem, který ZSM používá pro dvě věkové kategorie osob, a to pro děti a mladistvé. Toto členění je důležité pro další řízení v dané věci a pro přijetí odpovídajících opatření – sankcí za jejich protiprávní jednání.

Dítětem mladším patnácti let je ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok svého věku. V zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů² (dále jen „trestní zákoník“) je dále uvedeno, že „kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný.“³ Trestní odpovědnost za spáchané protiprávní jednání nastává až dnem, který následuje po dni patnáctých narozenin pachatele. V případě že se pachatel dopustí jednání, které vykazuje znaky trestného činu v den svých patnáctých narozenin, není pro nedostatek věku trestně odpovědný a jeho protiprávní jednání se nazývá čin jinak trestný.

Mladistvým je ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý a nepřekročil osmnáctý rok svého věku. S pojmem mladistvý je také spojen počátek trestní odpovědnosti fyzické osoby za spáchání provinění. Plná trestní odpovědnost pachatele za spáchaný trestný čin nastává až dnem, který následuje po dni, ve kterém dovršil osmnáctý rok svého věku. Spáchá – li pachatel v den svých osmnáctých narozenin trestný čin, je trestně odpovědný jako mladistvý a jeho protiprávní jednání se nazývá provinění. Zde je důležité zmínit skutečnost, že pokud osoba nabude zletilosti ještě před dovršením osmnáctého roku věku podle jiného právního předpisu, (*srov. ust. § 8 odst. 2 zákonu č. 40/1964 Sb. občanského zákoníku*⁴, dále jen „ObčZ“, a *ust. § 3, § 13 odst. 1 zákonu č. 94/1963 Sb. o rodině*⁵, dále jen „ZOR“), pohlíží ZSM na takovou osobu stále jako na mladistvého (*jedná se o nabytí zletilosti za účelem uzavření manželství*).

² Česko. Zákon č. 40 Parlamentu České republiky ze dne 8. ledna 2009 Sb., trestní zákoník. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 354-464.

³ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 25 trestního zákoníku, s. 18.

⁴ Československo. Zákon č. 40 Národního shromáždění Československé socialistické republiky ze dne 26. února 1964, občanský zákoník. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1964, částka 19, s. 201-248.

⁵ Československo. Zákon č. 94 Národního shromáždění Československé socialistické republiky ze dne 4. prosince 1963, o rodině. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1963, částka 53, s. 340-350

Manželství může uzavřít pouze osoba starší 16 let. Takové nabytí zletilosti má význam pouze z hlediska trestního práva procesního, nikoliv z hlediska trestního práva hmotného. U obviněného mladistvého, který je zletilý z hlediska občanskoprávního, nemůže zákonný zástupce již uplatňovat svá práva uvedená v ust. § 34 trestního řádu o zákonném zástupci obviněného). V trestním zákoníku se můžeme setkat s pojmem věk blízký věku mladistvých, což je jedna z polehčujících okolností, ke které přihlédne soud při ukládání trestních sankcí.⁶

Protiprávní čin je z pohledu trestního práva společným termínem pro tři druhy deliktů, kterými jsou trestný čin, provinění a čin jinak trestný.

Trestný čin je protiprávní čin, který trestní zákoník označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.⁷ *(Návrh ZSM původně počítal ve své působnosti i s věkovou kategorií osob od dovršení 18 do dovršení 21 let. Tento návrh nebyl schválen a tato věková kategorie byla zákona vyňata. Jednalo se o tzv. „mladé dospělé“, u kterých ještě nebyl vzhledem k jejich věku ukončen proces dospívání a prostřednictvím působení vhodných opatření by bylo možné bránit jejich recidivě účinněji než prostředky trestního práva dospělých pachatelů. Z tohoto důvodu je v ZSM pojem „trestný čin“ zakotven v ust. § 2 odst. 2, písm. a), ačkoliv věková kategorie „mladých dospělých“ byla z působnosti ZSM vyňata).*

Provinění je trestný čin, který spáchal mladistvý. Tento pojem převzal ZSM z prvorepublikového zákona o trestním soudnictví nad mládeží. Je tak zdůrazněna skutečnost, že pachatel se dopustil protiprávního jednání v době, kdy nebyl dokončen jeho duševní a psychický vývoj.

Čin jinak trestný je takový čin, který by v jiném případě a za jiných okolností trestným byl. Jedná se o případy, kdy protiprávní jednání sice vykazuje znaky trestného činu, avšak osoba, která se takového jednání dopustila, není trestně odpovědná pro nedostatek věku v době spáchání činu či pro nepřičetnost v době spáchání činu. Dále se činu jinak trestného dopouští také mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl požadované rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat protiprávnost svého jednání nebo ovládat své jednání.⁸

Opatření je pojem, který užívá ZSM místo vžitého termínu „trest“. Pojem

⁶ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 41 písm. f trestního zákoníku, s. 21.

⁷ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 13 odst. 1 trestního zákoníku, s. 15.

⁸ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 5 odst. 1 ZSM, s. 345.

opatření, jakožto následek spáchání provinění popř. činu jinak trestného, je vhodnější a výstižnější pro pojmenování „trestu“ pro mladistvého, neboť zdůrazňuje především nutnost aktivně působit na chování mladistvého a současně na jeho sociální okolí. ZSM rozlišuje „výchovná opatření (§ 15 až 20), ochranná opatření (§ 21 až 23) a trestní opatření (§ 24 až 35) u mladistvých a opatření ukládaná dětem mladším patnácti let (§ 93); přiměřená omezení a přiměřené povinnosti ve smyslu trestního zákoníku a trestního řádu nahrazují výchovná opatření.“⁹

Soud pro mládež je novým pojmem v řízení proti mladistvým, který zavedl ZSM. Tento soud je věcně příslušný k posuzování protiprávních činů, kterých se dopustili děti a mladiství. „Soudem pro mládež rozumíme zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu.“¹⁰ Nejedná se tedy o samostatnou soustavu soudů, ale o zvláštní specializaci v rámci již existující soustavy soudů. Soudci pak, stejně jako státní zástupci a příslušníci policejních orgánů, tj. *orgány činné podle ZSM*, jakož i pracovníci Probační a mediační služby působící v trestních věcech mládeže musí mít zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží.¹¹

⁹ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 2 odst. 2, písm. b) ZSM, s. 344.

¹⁰ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 2 odst. 2, písm. d) ZSM, s. 344.

¹¹ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 3 odst. 8 ZSM, s. 345.

3 Historický vývoj

Po dlouhou dobu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku neexistovala jednotná trestně právní úprava. J. Prušák k tomuto uvádí: „v dobách nejstarších platilo domácí právo obyčejové, mající sice mnoho společného, různé však v jiných kmenech, župách a obcích. Vedle těchto četných práv partikulárních vyvíjí se pozvolna vlivem sílící moci knížecí a církevní jednotné zemské právo obyčejové. V zemích českých platí pak vedle domácího práva zemské právo církevní, panské a dvorské, právo městské a vesnické, namnoze různého původu a nejrozličnějšího obsahu.“¹²

3.1 Období středověku do roku 1852

Středověké právo rozlišovalo pouze dvě věkové kategorie osob, dospělé a nedospělé. Věková hranice mezi těmito kategoriemi osob však nebyla z důvodu rozdrobenosti práva jednotná a hranice dospělosti se určovala různě. Jak v Čechách, tak i na Moravě se dospělost určovala úředním ohledáním tělesné vyspělosti. Zatímco v Čechách se tak dělo do 16. století, na Moravě již na konci 15. století od tohoto úzu upustili a dospělost nastávala dosažením určitého věku, který se však dále odlišoval podle pohlaví a stavu, k němuž osoba náležela. V knize Tovačovské a Drnovské je dospělost stanovena pro panského pacholíka na 16 let, děvečku šlechtičnu 14 let, zemanského pacholíka 17 let a zemanskou děvečku 15 let, selského pacholíka 18 let a selskou děvečku 16 let. Až zřízení zemské z roku 1549 udává zletilost dosažením věku 20 let a Obnovené zřízení zemské z roku 1627 uvádí věk 20 let u mužů a 15 let u žen. Z dostupných pramenů o středověkém trestním právu nejsou zřejmé bližší podrobnosti o trestní odpovědnosti nedospělých. Trestněprávní předpisy začaly být sjednocovány v Čechách Obnoveným zřízením zemským z roku 1627, na Moravě následujícího roku. Ani poté však neobsahovaly speciální právní úpravu pro nedospělé pachatele. Tyto předpisy však zakotvily podpůrné užití Koldínových městských práv, které v případech

¹² PRUŠÁK, J. *Rakouské právo trestní, díl všeobecný*. Všehrad, Praha, 1912, s. 1.

deliktů spáchaných nedospělci, upřednostňovaly pokutu před trestem.¹³

Uznání Koldínových městských práv jako podpůrného pramenu moravského zřízení napomohlo unifikačním snahám a jejich výsledkem z hlediska trestního práva byl *Hrdelní řád císaře Josefa I. z roku 1707*, který upravoval zejména procesní právo a platil pro Čechy, Moravu a Slezsko. Tento stanovil mladistvý věk za polehčující okolnost, neboť dle něj je mladý pachatel, chlapec do 18 let věku a dívka do 15 let věku, „nedostatečného rozumu“. Myšlenkově vycházel z *Constitutio criminalis Carolina, Hrdelního řádu císaře Karla V. říše německé*, který je považován za základ středověkých trestních zákoníků. Tento stanovil, že trestné činy mladistvých osob mají být posuzovány mírněji, mladiství však nebyly zcela zbaveni trestní odpovědnosti, a tak vše bylo ponecháno na uvážení soudce.¹⁴

Významným počinem pro trestní soudnictví nad mládeží byl *Hrdelní řád Marie Theresie, Constitutio criminalis Theresiana*, z roku 1768, který v I. díle v článku 11, § 6 pojednával o mladistvých osobách. Tento kodex měl však velký význam z toho hlediska, že rozdělil pachatele do kategorií podle věku a současně stanovil v rámci těchto kategorií trestní odpovědnost, a to: dětství do 7 let věku - období beztrestnosti, nedospělost do 14 let věku – období snížené trestní odpovědnosti a věk mladistvý do 16 let věku – plná trestní odpovědnost. Přejít z období dětství do období nedospělosti byl plynulý a při posouzení trestní odpovědnosti se přihlíželo, byl-li provinilec věkově bližší 7 nebo 14 letům, přičemž pak věk do 16 let se považoval za polehčující okolnost, jestliže byla naděje, že se pachatel polepší.¹⁵

3.2 Období od roku 1852

Rovněž *Rakouský trestní zákon z roku 1852*¹⁶, rozděloval trestní odpovědnost z hlediska věku do třech období: období úplného vyloučení trestní odpovědnosti – do dovršení 10. roku (věk dětský), období zmenšené trestní odpovědnosti – od 10. roku do dovršení 14. roku (nedospělost), období mírnějšího trestání - od 14. roku do dovršení

¹³ ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno, 1997, s. 12-14.

¹⁴ ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno, 1997, s. 15.

¹⁵ ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno, 1997, s. 16.

¹⁶ Rakousko-Uhersko. Zákon č. 117 ze dne 25. května 1852 Říšského zákoníku, zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích. In *Systém ASPI - stav k 1.3.2013 do částky 21/2013 Sb. a 11/2013 Sb.m.s. - RA364*. 117/1852 ř.z. - stav k 31. 3.1929

20. roku (věk mladistvý).¹⁷ V ust. § 237 je uvedeno, „Činy trestné, jichž se dopustí děti až do dokonání desátého roku, ponechány buďte toliko kárání domácím; avšak od nastávajícího jedenáctého až do dokonání čtrnáctého roku trestají se činy, jež se jen pro nedospělost pachatelovu nepřičítají za zločiny, jakožto přestupky.“¹⁸ Z tohoto vyplývá, že děti do 10 let, které spáchaly trestný čin, byly ponechány domácí kázi, zatímco vůči nedospělým od 10. do 14. roku, kteří spáchali zločin, uplatňovala se odpovědnost jako za přestupek a dále toto ustanovení vylučovalo trestní odpovědnost dětí za přestupky a přečiny. Ke spáchání zločinu se dle ust. § 1 vyžadovalo tzv. zlého úmyslu, který však byl vyloučen v ust. § 2 písm. d) nedokonáním 14. rokem věku pachatele. Věk byl spojen nejen s otázkou trestnosti resp. beztrestnosti, ale i přičetnosti resp. nepřičetnosti.

Přičetnost a tedy i trestnost byla u dětí zcela vyloučena a děti tak nebyly způsobilé spáchat delikt¹⁹, zatímco u nedospělých se hovořilo o zmenšené přičetnosti, která spočívala v alespoň částečném chápání jeho protiprávního jednání.

Z tohoto důvodu se nedospělý nemohl dopustit zločinu, který dle zákona vyžadoval „zlý úmysl“, kladl se mu však za vinu trestný čin, který byl svou povahou zločinem, jakožto zvláštní přestupek nedospělých. Skutky trestné, které jsou v zákoně označeny jako přečiny a přestupky, se nedospělému nekladly za vinu, neboť zákonodárce předpokládal, že poznání jejich škodlivosti a trestnosti uniká vědomí pachatele.²⁰ Po dovršení 14 let věku nastupovala plná trestní odpovědnost mladistvého, věk měl pouze vliv na druh a výměru trestu.

3.3 Období po vzniku Československé republiky do roku 1950

Po vzniku samostatného Československého státu po I. světové válce platily u nás stále dřívější zákony, avšak již od přelomu 19. a 20. století odborná veřejnost upozorňovala na nutnost samostatného zákona o trestní odpovědnosti mladistvých. Tyto

¹⁷ ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno, 1997, s. 17.

¹⁸ Systém ASPI - stav k 14. 7. 2011 do částky 68/2011 Sb. a 35/2011 Sb. m. s. Obsah a text 117/1852 ř.z. stav k 31. 3. 1929. Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích číslo 117/1852 ř.z.

¹⁹ ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno, 1997, s. 17.

²⁰ ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno, 1997, s. 18.

snahy vyústily v přijetí *zákonu číslo 48/1931 Sb. o trestním soudnictví nad mládeží*²¹, který obsahoval jak trestní právo hmotné, tak i procesní. Upravoval však jen určité otázky a byl tak speciálním zákonem vůči obecným trestním předpisům, obdobně jako je tomu dnes. Zákon byl na svou dobu velice moderní a pokrokový.

Stěžejní zásadou tohoto zákona bylo „co nejméně trestati, co nejvíce vychovávat i a je-li nutné trestati, pak i trestem vychovávat i a polepšovat.“²²

Primárně zákon rozlišoval dvě věkové kategorie, kterými byly: osoby nedospělé, do dovršení 14 let věku a osoby mladistvé, od dovršeného 14. roku do nedokonaného 18. roku věku.

Dovršení 14 let věku je pokládáno za mezník ve vývoji mladistvého, kdy je mu školní výchovou dán dostatečný rozumový a mravní základ proto, aby mohl pochopit význam svých skutků a přizpůsobit jim své jednání. Hranice 14 let ale nebyla pevná, zákon totiž umožňoval i před dovršením 14 let věku uložit podobná výchovná opatření jako po překročení této hranice a to u osob, jimž hrozilo nebezpečí zpětnosti nebo mravní zkázy. Osoby nedospělé byly z nevyvratitelné domněnky nepřičetnosti prohlášené za nezpůsobilé spáchat trestný čin. Současně však byla zákonem stanovena zvláštní věková skupina nedospělých osob, které dovršily 12. rok svého věku, ale nedovršily 14. rok věku, kterým poručenský soud obligatorně nařídil ochrannou výchovu ve výchovně nebo umístění v léčebném ústavě, pokud se dopustily činu, na který zákon stanovil trest smrti nebo trest doživotní ztráty svobody.²³

Zákon v ust. 2 odst. 2 stanovil, že „Mladistvý není však trestný také, nemohl-li pro značnou zaostalost v době činu rozpoznat jeho bezprávnost nebo řídit své jednání podle správného rozpoznání.“ Zákon tak podmiňoval trestní odpovědnost mladistvého dosažením určité rozumové a mravní vyspělosti. Dle R. Pintery tak zákon mezi pojmy trestně odpovědný – trestně neodpovědný klade pojem tzv. relativní trestní odpovědnosti, která tvoří přechod od absolutní trestní neodpovědnosti osob mladších 14 let k absolutní trestní odpovědnosti osob starších 18 let.²⁴

²¹ Československo. Zákon č. 48 Národního shromáždění republiky československé ze dne 11. března 1931, o trestním soudnictví nad mládeží. In *Sbírka zákonů republiky Československé*. 1931, částka 22, s.351.

²² ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno, 1997, s. 36.

²³ ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno, 1997, s. 37-38.

²⁴ ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno, 1997, s. 38.

3.4 Období od roku 1950 do roku 1961

Pokrokový prvorepublikový zákon o trestním soudnictví nad mládeží byl bez náhrady zrušen *trestním zákonem č. 86/1950 Sb*²⁵. Trestní odpovědnost mladistvých byla upravena v rámci obecných trestních předpisů, mladistvým se věnoval pouze oddíl třetí o trestání mladistvých hlavy čtvrté, který obsahoval pouze osm ustanovení. Osoba mladistvého byla definována jako osoba, která dovršila 15. rok a nepřekročila 18. rok svého věku, trestní odpovědnost osob, které nedovršily 15. rok svého věku, byla vyloučena. I tento zákon, kladl při ukládání trestů důraz na výchovu mladistvého „v řádného pracujícího občana“ vzhledem k jeho osobním vlastnostem a prostředí, z něhož vycházel. Mladistvému nebylo možné uložit některé tresty, včetně trestu smrti. Za zmínku tak stojí jen ust. § 58 upuštění od potrestání, kdy soud mohl upustit od potrestání mladistvého, pokud nemohl z omluvitelného důvodu plně rozpoznat, že jeho jednání je pro společnost nebezpečné, spáchal trestný čin menšího významu, k němuž byl sveden příležitostí nebo tíživými rodinnými poměry nebo pod vlivem jiné osoby či z nerozvážnosti, nebo měl-li soud za to, že ochranná výchova, kterou zároveň nařizoval, splní účel trestu.²⁶ Po procesní stránce se pak mladistvým věnoval v jedenácti ustanoveních, *zákon č. 87/1950 Sb. o trestním řízení soudním*²⁷, zakotvených v hlavě sedmé, oddílu prvním.

3.5 Období od roku 1961 do roku 2003

Po nepříliš zdařilém zákonu č. 86/1950 Sb. z hlediska odlišení specifických vlastností dospívajících byly *zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon*²⁸ (dále jen „trestní

²⁵ Československo. Zákon č. 86 Národního shromáždění republiky československé ze dne 12. července 1950, trestní zákon. In *Sbírka zákonů republiky Československé*. 1950, částka 39, s. 218-263.

²⁶ Systém ASPI - stav k 14. 7. 2011 do částky 68/2011 Sb. a 35/2011 Sb. m. s. Obsah a text Trestní zákon č. 86/1950 Sb. - stav k 31. 12. 1956.

²⁷ Československo. Zákon č. 87 Národního shromáždění republiky československé ze dne 12. července 1950, o trestním řízení soudním (trestní řád). In *Sbírka zákonů republiky Československé*. 1950, částka 39, s. 264-308.

²⁸ Československo. Zákon č. 140 Národního shromáždění Československé socialistické republiky ze dne 29. listopadu 1961, trestní zákon. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1961, částka 65, s. 467-512.

zákon“) a *zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním*²⁹ (dále jen „trestní řád“) v tomto směru důležitým kodifikačním počinem a upravovaly trestní právo mladistvých, byť v rámci obecných trestních předpisů, ale v trestním zákoně se výlučně problematice mladistvých věnovala hlava sedmá o stíhání mladistvých a v trestním řádu hlava devatenáctá – zvláštní způsoby řízení, oddíl první – řízení proti mladistvým. Trestní zákon v původním znění stanovil, že pokud hlava sedmá neobsahuje zvláštní úpravu, užije se vůči mladistvým dalších ustanovení trestního zákona a stejně tak stanovil i trestní řád v hlavě devatenácté. Když pak v roce 2003 vznikl samostatný zákon upravující trestní odpovědnost mladistvých, přesunula se úprava týkající se mladistvých do tohoto *lex specialis* a v trestním zákoně a trestním řádu zůstala pouze ustanovení, která na ZSM odkazovala.

²⁹ Československo. Zákon č. 141 Národního shromáždění Československé socialistické republiky ze dne 29. listopadu 1961, o trestním řízení soudním. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1961, částka 66, s. 513-576.

4 Úprava trestního zákonodárství nad mládeží v zahraničí

V současné době rozlišujeme dva základní modely jednání s delikventní mládeží. Jde o modely justiční (The Justice Model) a sociálně opatrovnický (The Welfare Model). Oba tyto směry zacházení s delikventní mládeží do značné míry ovlivňovaly genezi trestního zákonodárství nad mládeží.

Příznivci justičního modelu přiřazují trestnou činnost pachatele k jeho individuální volbě v dané situaci. Pachatel tak projevuje svobodnou vůli v rozhodnutí mezi spácháním trestného činu a nedelikventním jednáním. Trestná činnost je tedy cílené jednání, které reaguje na určitou vzniklou situaci a je z ní třeba vyvodit odpovědnost za spáchané protiprávní jednání. Jak už sám název napovídá projednávání trestného činu je vedeno pomocí trestního řízení, na jehož konci je řádně odůvodněný trest uložený pachateli za spáchaný trestní čin. Trest však musí být uložen v souladu se zákonem za současného určení jeho délky trvání. Trestní odpovědnost v rámci justičního modelu nastává dříve. Tento systém zacházení s delikventní mládeží je uplatňován například ve Spolkové republice Německo, Rakousku a v Maďarsku.

Sociálně opatrovnický model se především prezentuje jako systém služeb pro děti a mladistvé. Jeho prioritou je blaho mladistvých a nezletilých, jejich potřeby, výchova a ochrana. Základní myšlenky, o které se opírá, jsou založené na názoru, že mezi trestnou činností a sociálními, ekonomickými a psychickými nedostatky existují příčinné souvislosti. Tyto nedostatky nelze odstranit uložením trestu ze strany státu, proto model trvá na lékařském působení, diagnostikování a léčbě. Model klade důraz na analýzu problémů dítěte a na základě jejích výsledků přizpůsobuje plán léčby. Tento systém našel uplatnění například ve Francii a Polsku.³⁰

V Evropě má samostatnou právní úpravu ve věcech soudnictví mládeže například Německo, Rakousko, Polsko, Itálie, Francie, Švédsko, Dánsko, Finsko, Skotsko, Portugalsko, Španělsko aj. K nejpokrokovějším a nejmodernějším patří právní úpravy v Německu, Rakousku a Kanadě, které také sloužily jako zdroj inspirace pro vznik zákona soudnictví ve věcech mládeže v České republice.

³⁰ ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno, 1997, s. 108 – 110.

4.1 Německo

Trestní právo pro mladistvé v Německu je charakterizováno základní myšlenkou, že mladistvé je v první řadě třeba vychovávat, nikoli trestat a jejich protiprávní jednání nemůže být srovnáváno s protiprávním jednáním dospělých. Stojí na čtyřech základních principech: *vina má být vždy základem potrestání* – omezuje moc zákonodárského sboru a soudu a znemožňuje uložení neúměrných trestů, *princip zákonnosti* – zákaz potrestání bez zákonného základu, *princip ochrany lidské důstojnosti* – zákaz uložení krutých a nehumánních trestů, *princip sociální spravedlnosti* – požaduje, aby pachatelé nebyli pouze vězněni a tímto vyloučeni ze společnosti. Jako první byl přijat v roce 1922 zákon o péči o blaho mládeže (Reichsjugendwohlfahrtsgesetz, dále jen „RJWG“) a hned následující rok pak první speciální zákon pro mládež (Jugendgerichtsgesetz, dále jen „JGG“). Přijetím těchto zákonů byla završena snaha o samostatné trestní soudnictví nad mládeží. Německá právní úprava rozlišuje tyto věkové kategorie: děti do 14 let věku, mladistvé 14 – 18 let, dospívající 18 – 21 let a dospělé od 21 let výše. JGG činí mladistvé trestně odpovědnými, avšak za podmínky dosažení určitých schopností spočívajících v dostatečném mravním a duševním vývoji, aby byli schopni pochopit protiprávnost svého jednání. Děti nejsou dle JGG z hlediska trestního práva odpovědné a tedy nemohou být ani trestány.³¹

4.2 Rakousko

Rakousko trestní právo ve věcech mládeže se vztahuje na trestné činy mladistvých osob 14 – 19 let, jinou věkovou kategorií nezná. Rozhodující je doba spáchání trestného činu. Věk od 19 – 20 let je považován za polehčující okolnost a dále není možné v tomto věkovém období možné uložit doživotní trest odnětí svobody. Trestní odpovědnost mladistvého je vyloučena v případě deliktu bez „těžkého zavinění“ ... „není ze zvláštních důvodů použití trestního práva mládeže žádoucí.“³²

Rakouské trestní právo pro mladistvé pachatele upřednostňuje prevenci speciální

³¹ ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno, 1997, s. 110 – 113.

³² ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno, 1997, s. 124.

před prevencí generální – „použití trestního práva mládeže má především zadržet pachatele před trestným jednáním.“³³

4.3 Polsko

V polském systému převažují prvky sociálně-opatrovnického modelu a není tedy trestající povahy. V 80. letech minulého století došlo v Polsku k mnoha významným společenským událostem, které ovlivnily právní řád a například v oblasti juvenilní delikvence měly za následek přijetí zákona o delikvenci a demoralizaci nedospělců. Tento zákon upravuje systém zacházení s nedospělci. Před opatřeními trestní povahy klade důraz na opatření výchovná, nápravná a rehabilitační. Vedoucí zásadou je zajištění nejlepšího zájmu nedospělce a jeho ochrana. Trestní odpovědnost počíná dovršení 13 let. Zákon rozlišuje věkové kategorie mladistvých od 13 do 17 let, přičemž k mladistvým starším 16 let lze ve výjimečných případech přistupovat stejně jako k dospělým, pokud spáchají zvláště závažný trestný čin a uložení výchovných opatření by nebylo účelné. K pachatelům ve věku od 17 do 18 let, kteří spáchají méně závažný trestný čin, může soud přistupovat jako k mladistvým a upustit od trestních opatření a uložit opatření výchovná. Poslední kategorií jsou osoby mladší 21 let v době vynesení soudního rozhodnutí, označované jako dospívající. Pokud má být uložen trest takové osobě, má sledovat zejména dosažení rehabilitace a nápravy.³⁴

³³ ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno, 1997, s. 124.

³⁴ ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno, 1997, s. 149 – 150.

5 Příčiny kriminality mladistvých

Nezbytnou a nedílnou součástí každé společnosti a života jedince jsou společenské normy a společenská pravidla. Tyto určují vzorce chování jedince a vymezují hranice přiměřenosti a přijatelnosti jeho chování, stejně tak jako určují jaké chování je již nežádoucí a nepřijatelné. Dodržování těchto pravidel zabraňuje vzniku chaosu a zmatku ve společnosti. Tyto normy a pravidla, ať již psaná či nepsaná, se liší podle kultury společnosti, ve které jedinec žije. Jednání, které je v jedné společnosti považováno za zcela normální jev, může být v jiné vnímáno naopak jako deviantní. Z tohoto důvodu si jedinec výchovou již od svého dětství a po té v průběhu života osvojuje určitá pravidla, podle kterých se chová a žije. Toto přizpůsobování se nazýváme konformitou.

Kriminalitu (z lat. *criminalis* – zločinný, *crimen* – zločin) chápeme jako chování, které je v konkrétní společnosti trestné a je sankcionované jako trestný čin podle trestního zákoníku.³⁵

Delikvencí (z lat. *delinquere* – provinit se) rozumíme v širším slova smyslu společensky nepřijatelné chování. Delikvence se netýká pouze kriminality, tedy trestných činů, ale zahrnuje i přestupkové jednání a činy jinak trestné. Pojem „čin jinak trestný“ byl již vysvětlen v předchozích kapitolách. Pojem delikvence je také často používán v souvislosti s nepřijatelným a nežádoucím chováním dětí a mládeže, přičemž u mládeže se rovněž můžeme setkat s pojmem juvenilní delikvence.³⁶

Jestliže kriminalitu chápeme ryze jako trestný čin, pod delikvencí lze všeobecně zařadit veškeré porušování legislativních norem daného státu, přičemž toto protiprávní jednání je následně státem sankcionováno. Jednání nebo chování, které není pro společnost natolik nebezpečné, aby vyžadovalo uložení sankce, neoznačujeme jako delikventní, ale jako disociální. Sem patří například lži, zlozvyky, vzdorovitost atd. Toto jednání nepatří mezi sociálně patologické jevy, nicméně může být ukazatelem toho, že u jedince lze s vyšší pravděpodobností dojít k rozvoji takových jevů. Delikvence je charakterizovaná mravní narušeností a spolu s kriminalitou ji chápeme

³⁵ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie*. Praha, 2009, s. 156.

³⁶ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie*. Praha, 2009, s. 156.

jako projev poruchy sociálně adaptačních schopností a dovedností.³⁷

Obecně lze říci, že kriminalita je nežádoucím sociálně patologickým jevem, zejména pak kriminalita mládeže. Jejích příčin je mnoho a z tohoto důvodu se zaměřím se pouze na ty nejpodstatnější.

Z hlediska kriminality mládeže je problematický již samotný proces dospívání, který je spojen s krizí identity (*tzv. krize identity je provázena pochybnostmi o své identitě a budoucnosti. K tomu M. Fürst uvádí, že „existují-li pochybnosti o vlastní identitě, pak dochází nezřídka ke kriminálním nebo psychotickým epizodám. Mnoho mladistvých, kteří se nedokážou srovnat s přijatými rolemi, vnucenými jim neúprosnou standardizací, utíká. Prchají ze školy, z pracoviště do samoty, do skupin, do part, do kriminality...“³⁸*) a dále i specifická osobnost mladistvého jako takového. Nelze však učinit závěr, že proces dospívání je automaticky spojen s delikvencí. Můžeme však konstatovat, že v průběhu dospívání existuje zvýšené rizikové období z hlediska možnosti páčání delikventního jednání.

Existuje více příčin delikvence mládeže, které na sebe působí ve vzájemných souvislostech, proto vnímáme příčiny jako multifaktorové, na rozdíl od dřívějšího pojetí, kde se za jediný kriminogenní faktor považovala buď biologická determinace, nebo vliv sociálního prostředí. V současné době tak mezi ně dle J. Kuchty řadíme zejména:³⁹

- individuální zvláštnosti podmíněné geneticky, chorobou, duševní poruchou či osobnostními dispozicemi,
- poruchy socializace v důsledku negativního působení blízkého sociálního prostředí (rodina, škola),
- psychické zvláštnosti podmíněné věkem, vlivem generačních protestů, odmítáním autority, vlivem vrstevnické skupiny,
- demografické faktory,
- společenské změny a posuny hodnot společnosti i subkultury mládeže,

³⁷ FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie*. Praha, 2009, s. 156.

³⁸ FÜRST, M. *Psychologie*. Olomouc, 1997, s. 150.

³⁹ KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha, 2005, s. 279.

- sociálně patologické jevy menší závažnosti (alkoholismus, drogová závislost).

Rovněž S. Fischer shledává příčiny vzniku a rozvoje delikvence mládeže jako multifaktoriální a podstatný vliv pro vyšší pravděpodobnost vzniku kriminálního jednání mají následující biopsychosociální faktory, které dle jeho názoru působí ve vzájemné interakci:⁴⁰

- *Biologické faktory.* Prvním z biologických faktorů mající souvislost s vyšší pravděpodobností páchaní kriminality je pohlaví. Muži se dopouštějí kriminálního chování častěji než ženy, vzájemný poměr četnosti činí 10:1. Důvodem je agresivnější a sociálně dravější jednání mužů pro dosažení seberealizace, zatímco pro ženy jsou účelné jiné vzorce chování. Rovněž mužský pohlavní hormon testosteron má vliv na větší tendenci k agresivitě. Dalším faktorem je věk. Jedinci, kteří se dopouští kriminálního jednání, jsou většinou mladí. Značnou část vězňených tvoří muži ve věku do 26 let. Dále převážnou část opakovaně vězňených jedinců a recidivistů tvoří osoby ve věku do 30 let. Dalším biologickým faktorem jsou vrozené dispozice k určitým způsobům reagování, tedy geneticky dané, ale mohou vznikat rovněž i v průběhu vývoje plodu v prenatálním a perinatálním období. Jedná se zejména o zvýšenou dráždivost, kdy takové osoby mají vyšší míru impulzivity a nižší míru frustrační tolerance.
- *Psychické faktory.* Značná pozornost je zde věnována mentálním schopnostem, kdy však vzhledem k jejich značné genetické podmíněnosti lze tento faktor považovat spíše jako vrozený. V delikventní populaci můžeme nalézt osoby s inteligencí v pásmu geniality až po mentálně retardované. Obecně lze ale říci, že kriminálního jednání se dopouští hlavně jedinci s nižšími rozumovými schopnostmi, neboť takové osoby mají nižší schopnost posoudit danou situaci a zvážit důsledky svého jednání. Rovněž osoby trpící poruchou osobnosti mají tendence k delikventnímu chování. Z hlediska kriminality a delikvence se jedná o poruchy, které souvisí s odchylkami ve vztahu jedince k druhým, společnosti a jejím normám. Sem budou patřit jedinci s asociální

⁴⁰ FISCHER, S., ŠKODA, J., *Sociální patologie*. Praha, 2009, s. 157-161.

poruchou osobnosti. Dále jsou to poruchy související s emocionalitou, jedná se o emočně nestabilní poruchu osobnosti a taková osoba je výbušná, agresivní. V praxi se ale často setkáváme s poruchou smíšenou. Méně častými, ale zato z hlediska závažnosti velmi nebezpečnými jsou poruchy sexuální preference, tedy sadomasochismus, sadizmus, pedofilie aj. Rovněž vrozené dynamické vlastnosti osobnosti, souhrnně označované jako temperament, se projevují v chování a v reakcích na podněty. U jedinců s cholerickým jednáním je vyšší pravděpodobnost k poruchám chování, a tedy i k delikvenci. Takový jedinec často reaguje bez zábran, je silně vzrušivý a má sklon k výbuchům hněvu a k agresí, těžko se ovládá a reaguje impulzivně a nerozvážně.

- *Sociální faktory.* Sociálních faktorů, které pokládáme z hlediska vyšší pravděpodobnosti vzniku kriminality a delikvence, je celá řada, ale asi nejvýznamnějším je rodina, neboť zde si jedinec utváří základní vzorce chování. Často se můžeme setkat s problémem, že rodiče nejsou schopni z různých příčin vychovávat své děti a pečovat o ně. Významným faktorem je i to, že se sami rodiče dopouští či dopouštěli asociálních nebo antisociálních forem chování. Důležitá je rovněž otázka, jak rodina plní svou funkci. Dysfunkční nebo dokonce až afunkční rodina má z hlediska vývoje dětí velmi často negativní důsledky. K rozvoji delikvence často dochází u jedinců, kde funkce rodiny selhala po stránce emocionální, což má za následek psychickou deprivaci, respektive subdeprivaci. V anamnézách delikventních jedinců často vyvstává otázka úplnosti rodiny. V této souvislosti lze pozorovat rozdíly na škále od úplné rodiny, neúplné rodiny (chybějícího rodiče), náhradních rodičů, až po ústavní výchovu. Zejména ústavní výchova je spojena s psychickou deprivací. Poměrně významným faktorem je problematika syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Výčet všech různorodých jevů, které mohou mít souvislost s negativním vývojem jedince, není možný. Společným znakem je nevhodný výchovný vliv a vztahy v rodině.

Velmi častou primární příčinou delikventního jednání, je dále dle S. Fischera zneužívání drog. Také v partách mladých lidí se často objevují různé sociálně patologické jevy, přičemž v tzv. problémových partách se objevují kriminální příčiny

primárně. Jedná se zejména o rvačky, výtržnictví, krádeže, vandalismus atd.⁴¹

Hledat příčiny kriminality mládeže je velice důležité a společnost by měla mít zájem na jejich hledání a odstraňování. Prevence kriminality má význam tehdy, pokud bude vycházet z příčiny problému.

⁴¹ FISCHER, S., ŠKODA, J., *Sociální patologie*. Praha, 2009, s. 161.

6 Trestní odpovědnost mladistvých

6.1 Obecná charakteristika

Obecnou právní teorií je pojem právní odpovědnost dobře popsáným termínem. A. Gerloch ji popisuje jako zvláštní formu právního vztahu, ve kterém dochází na základě porušení právní povinnosti ke vzniku nové právní povinnosti sankční povahy.⁴² J. Havránek definuje právní odpovědnost jako uplatnění nepříznivých právních následků stanovených právní normou vůči tomu, kdo porušil právní povinnost.⁴³ Právní odpovědnost tedy obsahuje jednak prvek nepříznivých, pro porušitele právní povinnosti zákonem předvídatelných právních následků, a dále prvek státního donucení uskutečňovaného státními orgány formou donucení buďto přímého (hrozba a následná realizace sankce), nebo nepřímého (nucené plnění právní povinnosti). V této souvislosti je vhodné také definovat pojmy primární a sekundární právní povinnosti. Pod pojmem primární právní povinnost chápeme právní normou stanovený příkaz či zákaz, zatímco pod pojmem sekundární právní povinnost chápeme nově vzniklou právní povinnost jako následek porušení povinnosti primární.

Trestní odpovědnost je základním trestně právním institutem, který vzniká spojením dvou základních složek, a to trestného činu jako základu trestní odpovědnosti a trestně právní sankce, pakliže je trestně odpovědnému pachateli ukládána. Takto vymezený institut se použije při realizaci odpovědnostního trestně právního vztahu, ve kterém má trestně odpovědný pachatel povinnost snést zákonem stanovenou sankci.⁴⁴

V trestně právním systému uplatňovaném v České republice je typické, že negativní následek za spáchaný trestný čin nese konkrétní fyzická osoba. (*Trestní odpovědnost výhradně fyzických osob byla v České republice uplatňována do 31. 12. 2011. Dnem 1.1.2012 nabyl účinnosti zákon číslo 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, kde v ust. § 7 jsou taxativně vyjmenovány trestné činy trestního zákoníku, které se uplatňují pro účely zákona č. 418/2011 Sb.*).

Pod pojmem trestní odpovědnost mladistvého chápeme nejen samotné spáchaní provinění, respektive naplnění skutkové podstaty provinění, ale rovněž i důsledky, které

⁴² GERLOCH, A. *Teorie práva*. Plzeň, 2004, s. 179.

⁴³ HAVRÁNEK, J. a kol. *Teorie práva*. Brno, 2004, s. 234.

⁴⁴ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné – Obecná část*. 3. vydání. Brno, 2003, s. 146.

vyplývají mladistvému za spáchané provinění, tedy povinnost nést za své protiprávní jednání následky, které mu mohou být uloženy formou opatření.

Z důvodu, že trestněprávní problematika ve věcech dětí a mladistvých je natolik specifická, vznikla nová právní úprava vztahující se na podmínky trestní odpovědnosti mládeže za jejich protiprávní činy uvedené v trestním zákoníku, stejně jako opatření ukládaná za takové činy, jakož i postup rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže.⁴⁵ Touto právní úpravou je ZSM, přičemž z důvodové zprávy k jeho návrhu mimo jiné vyplývá, že zásadním nedostatkem tehdy platné právní úpravy byla nedostatečná diferenciacie trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů, která nepřihlížela k jiné genezi, povaze a projevům jimi páchané trestné činnosti. Přitom právě věková specifika dospívajících vyžadují odlišný přístup orgánů činných v trestním řízení.⁴⁶ Stejně tak podle P. Šámala je nutné pro naplnění výchovného poslání trestního řízení proti mladistvému přihlížet ke specifickým vlastnostem mladistvých a eliminovat jejich další narušování, které hrozí v období dospívání mnohem vážněji, než v pozdějším věku.⁴⁷

6.2 Podstata trestní odpovědnosti mladistvých

Trestní odpovědnost mladistvých stojí na spojení a vzájemném doplňování obecného a zvláštního právního předpisu, kterými jsou trestní zákoník a trestní řád na straně jedné a ZSM na straně druhé, přičemž speciální úprava má přednost před obecnou, která se tak použije jen tehdy, nestanoví-li zvláštní zákon jinak.⁴⁸ Základními podmínkami trestní odpovědnosti mladistvých jsou věk, přičetnost a dále dosažení určité rozumové a mravní vyspělosti.

Trestní odpovědnost mladistvého nastává dnem, který následuje po dni jeho patnáctých narozenin.⁴⁹ Česká republika tak patří mezi státy s poměrně vysokou věkovou hranicí počátku trestní odpovědnosti.

⁴⁵ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 1 odst. 1 ZSM, s. 344.

⁴⁶ Systém ASPI – stav k 14. 7. 2011 do částky 68/2011 Sb. a 35/2011 Sb. m.s. Obsah a text Důvodová zpráva k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Obecná část – poslední stav textu.

⁴⁷ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 13.

⁴⁸ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 1 odst. 3 ZSM, s. 344. ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 109 trestního zákoníku, s. 39. ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 291 trestního řádu, s. 240.

⁴⁹ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 25 trestního zákoníku, s. 18. ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 139 trestního zákoníku, s. 42.

Nepříčetnost je v ust. § 26 trestního zákoníku uvedena jako okolnost vylučující trestní odpovědnost osoby, kdy zákon uvádí že: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“⁵⁰ Zákonodárce zvolil negativní vymezení příčetnosti, neboť za běžný a správný stav se předpokládá duševní zdraví osoby, normalita ve smyslu příčetnosti subjektu trestného činu, takže pro účely trestní odpovědnosti je jednodušší zákonem definovat výjimky z tohoto pravidelného vztahu, tedy nepříčetnost jako okolnost vylučující trestní odpovědnost osoby, kdy zákon přesně vymezuje její kritéria.

Dle odborné literatury se nepříčetností rozumí stav, ve kterém někdo pro dlouhotrvající nebo přechodnou duševní poruchu v době spáchání činu, nemůže buď rozpoznat protiprávnost svého jednání, anebo nemůže své jednání ovládat, přičemž postačí nedostatek jedné z těchto schopností. Samotná duševní porucha bez toho, že by vyvolala nedostatek schopnosti rozpoznávací nebo určovací, nemůže být důvodem nepříčetnosti. Z tohoto důvodu není pojem příčetnosti, z hlediska duševních schopností být pachatelem, totožný s pojmem duševní zdraví nebo normalita.^{51 52} Nedostatek schopnosti rozpoznávací a určovací je nutno posuzovat vždy se zřetelem ke konkrétnímu činu.^{53 54 55} Například pachatel disponující určitými duševními vlastnostmi může chápat své protiprávní jednání u vraždy, nikoliv však u neposkytnutí pomoci.

K nejčastějším duševním poruchám vedoucím k nepříčetnosti patří duševní choroby (duševní poruchy delšího trvání – psychózy, senilní demence atd.), chorobné duševní stavy (např. slabomyslnost) a krátkodobé duševní poruchy (např. patologická opilost, patologická rozespalost, epileptické záchvaty).⁵⁶

Otázka nepříčetnosti je otázkou právní a její posouzení náleží orgánům činným v trestním řízení na základě skutečností vyplývajících z provedených důkazů. Povaha

⁵⁰ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 26 trestního zákoníku, s. 18.

⁵¹ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 47.

⁵² NOVOTNÝ, F., RŮŽIČKA, M. et al. *Trestní kodexy*. 2. doplněné vydání. Praha, 2002, s. 41 – 42

⁵³ Judikát uveřejněný ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod pořadovým číslem Rt 17/1979.

⁵⁴ Judikát uveřejněný ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod pořadovým číslem Rt 65/1980.

⁵⁵ Judikát uveřejněný ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod pořadovým číslem Rt 11/1982.

⁵⁶ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 47.

této otázky požaduje, aby její posouzení bylo založeno na odborných znalostech z oboru psychiatrie. Takový znalecký posudek je důkazem stěžejním a neopomenutelným, avšak jen jedním z pokladů pro to, aby soud rozhodl o otázce příčetnosti, a takový posudek musí být hodnocen v souvislosti se všemi zjištěnými skutečnostmi z tohoto hlediska relevantními.⁵⁷

Účinnost ZSM však přinesla nový pojem do trestního práva, kterým je tzv. **relativní (podmíněná) trestní odpovědnost mladistvých**. Tato relativní trestní odpovědnost je vyjádřena v ZSM v ustanovení § 5 odst. 1, kde je uvedeno, že „mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“⁵⁸

Nově ZSM současně vedle příčetnosti také požaduje, že mladistvý musí v době spáchání svého protiprávního jednání dosáhnout takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat protiprávnost svého jednání a dále své jednání také ovládat. Z tohoto vyplývá, že ne vždy se mladistvý pachatel dopouští provinění, ale může se za určitých okolností dopustit i činu jinak trestného, a to v případě, kdy nedosáhne takové rozumové a mravnostní vyspělosti, aby mohl rozpoznat protiprávnost svého jednání anebo ovládat své jednání. Proti takovému mladistvému se užije postupu a opatření, které uplatňuje ZSM u dětí do 15 let. (*Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let upravuje hlava III, ust. § 89 až 98 ZSM*).

Do účinnosti ZSM se mohla stát pachatelem trestného činu pouze fyzická osoba, příčetná, která dovršila patnáctý rok svého věku a svým jednáním naplnila všechny znaky skutkové podstaty trestného činu. Zde můžeme hovořit o tzv. absolutní trestní odpovědnosti, neboť v té době účinný trestní zákon dovozoval, že dovršením patnáctého roku věku je již osoba natolik rozumově a mravně vyspělá, aby mohla nést trestní odpovědnost za své protiprávní jednání. (*I před 1. 1. 2004, tedy před účinností ZSM, sice bylo v ust. § 292 trestního řádu v původním znění uvedeno, že „v řízení proti mladistvému je nutno co nejdůkladněji zjistit též stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého, jeho povahu, poměry i prostředí, v němž žil a byl vychován, jeho chování před spácháním trestného činu a po něm a jiné okolnosti důležité pro volbu prostředků vhodných pro jeho nápravu, zejména pro posouzení, zda má být nařízena ochranná*

⁵⁷Judikát uveřejněný ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod pořadovým číslem Rt 17/1979.

⁵⁸ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 5 odst. 1 ZSM, s. 345.

výchova mladistvého. Zjištění poměrů mladistvého se zpravidla uloží orgánu pověřenému péčí o mládež. “ Zde však „stupeň rozumového a mravního vývoje“ nebyl uplatňován v rámci otázky přičetnosti, resp. nepřičetnosti, ale stanovení druhu a výše trestu).

K požadavku dosažení určitého věku a přičetnosti, tak přistupuje podle J. Jelínka u mladistvého pachatele nová a samostatná podmínka trestní odpovědnosti, kterou je rozumová a mravní vyspělost, která tak tvoří další obligatorní podmínku trestní odpovědnosti. Požadavek rozumové a mravnostní vyspělosti mladistvého pachatele tedy stojí vedle požadavku věku a přičetnosti.⁵⁹

Tuto teorii dále J. Jelínek opírá i o vztah speciality ZSM vůči obecným trestním předpisům. Provinění tj. trestného činu spáchaného mladistvým, se může dopustit pouze trestně odpovědná osoba, tedy taková, která dovršila patnáctého roku věku a byla přičetná. U mladistvého pachatele však nestačí k trestní odpovědnosti samotná okolnost, že je přičetný a dosáhl věku patnácti let, avšak k těmto obecným znakům (dosažení určitého věku a přičetnosti) ZSM požaduje v ust. 5 zvláštní podmínku trestní odpovědnosti spočívající v rozumové a mravní vyspělosti. Poté tedy nelze vztah speciality chápat jinak, než že se tato podmínka uplatní jako další, stojící vedle obecných podmínek trestní odpovědnosti, které zákon uplatňuje u dospělého pachatele.

Naproti tomu J. Zezulová uvádí, že „úprava obsažená v § 5 odst. 1 ZSM je založena na tom, že trestní odpovědnost mladistvého je vymezena kritérii, kterých jinak trestněprávní teorie i trestní zákoník používají pro vymezení přičetnosti s tím, že pojem duševní poruchy nahrazuje pojmem rozumové a mravní vyspělosti. Za podmínku přičetností v širším slova smyslu je pokládán určitý věk, a proto se citovaná úprava chápe jako speciální důvod nepřičetnosti, a nikoliv jako jiný samostatný důvod vylučující trestní odpovědnost.“⁶⁰

P. Šámal v otázce rozumové a mravní vyspělosti zastává názor J. Zezulové a tento názor opírá o skutečnosti, že zákon vymezuje podmíněnou (relativní) trestní odpovědnost mladistvého kritérii, kterými trestně právní teorie a trestní zákon vymezuje přičetnost, ale pojem duševní porucha nahrazuje pojmem rozumová a mravní vyspělost, která je u konkrétního mladistvého v době činu natolik nedostatečná, že nemůže

⁵⁹ JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha, 2004, s. 13-14.

⁶⁰ ZEZULOVÁ, J., RŮŽIČKA, M. *Aktuální problémy zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže*. Státní zastupitelství, 2005, č. 7-8, s. 6.

rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání. P. Šámal tedy řadí mezi chorobné duševní stavy také vývojová opoždění a vývojové poruchy. A z tohoto důvodu je třeba podle něj chápat podmíněnou (relativní) nepřičetnost jako speciální druh nepřičetnosti a nikoliv jako jiný důvod vylučující trestní odpovědnost. Toto dle P. Šámala dále vyplývá jednak z ust. § 5 odst. 1 ZSM, který je formulací obdobou ustanovení § 26 trestního zákoníku o nepřičetnosti, tak i z důvodové zprávy, která hovoří výslovně o podmíněné přičetnosti. Jako druhý důvod uvádí, že ZSM neupravuje zvláštní důvod zastavení trestního stíhání nebo zprošťujícího rozsudku, a proto se použijí obecná ustanovení trestního řádu vztahující se k přičetnosti (§ 172 odst. 1 písm. e) trestního řádu, § 188 odst. 1, písm. c) trestního řádu, § 226 písm. d) trestního řádu).⁶¹

Pojem rozumová a mravní vyspělost ve smyslu ust. § 5 ZSM navazuje na obecné vymezení přičetnosti, kterou rozumíme způsobilost být z hlediska duševních schopností pachatelem trestného činu a která není identická s pojmem duševního zdraví nebo normality, anebo z hlediska ust. § 5 ZSM s pojmem rozumového a mravního vývoje. Přičetnost při tomto pojetí předpokládá:⁶²

- schopnost rozpoznávací – tj. takový stupeň intelektu, aby pachatel chápal protiprávnost svého jednání (zralost či způsobilost rozumovou),
- schopnost určovací – tj. takovou vyspělost, aby byl způsobilý klást účinný odpor pohnutkám vedoucím jej k činům, jejichž protiprávnost pro společnost je mu známa (zralost či způsobilost mravní).

Schopnosti rozpoznávací a určovací lze podle P. Šámala vztahovat i na rozumovou a mravní vyspělost, když i v dřívější literatuře byla přičetnost vztahována nejen k duševní poruše, ale i k věku, respektive k jeho nedostatku a právě nedostatek věku byl důvodem vyloučení přičetnosti. Při tomto se dále opírá o starší trestně právní teorie V. Solnaře, který k významu věku uvádí: „osoby, které nedosáhly určitého věku, nemohou být plně trestně odpovědné pro nedostatek náležitěho stupně způsobilosti rozpoznávací a určovací. Proto bývají takové osoby stavěny na roveň osobám nepřičetným pro duševní poruchu, nebo bývá jejich trestní odpovědnost posuzována

⁶¹ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s.40-41.

⁶² ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 44.

odchylně a bývají jim ukládána zvláštní přiměřená opatření výchovná. Zákonodárce vychází tu namnoze z nevyvratné domněnky, že osoby, které nedosáhly určitého věku, nemají plnou schopnost rozpoznávací nebo určovací, takže by tu trest nebyl přiměřený, vedle toho pak se uplatňuje poznatek, že vývoj takových osob není ještě ukončen, takže mají větší naději na úspěch opatření výchovná, která mohou podle okolností trest zcela nahradit.“⁶³

Schopností rozpoznávací (rozumovou) a určovací (mravní) je stanovena i rozumová a mravní vyspělost ve smyslu ust. § 5 ZSM, a proto se jedná o zvláštní druh přičetnost, resp. nepřičetnosti. Obecná přičetnost, resp. nepřičetnost je vázána na duševní poruchu jako projev chorobného stavu, zatímco pojem relativní či podmíněná přičetnost je vázán na rozumovou a mravní vyspělost, která není projevem duševní choroby, ale důsledkem toho, že proces dospívání neprobíhá u každého jedince stejně a ve stejném časovém období, neboť každý člověk je jedinečnou bytostí. Zákon sice stanovil určitou věkovou hranici trestní odpovědnosti, kdy v této době předpokládá již takovou zralost, aby si mladistvý byl vzhledem ke stupni svého vývoje a výchovou danou mu rodinou a povinnou základní školní docházkou schopen uvědomit, že „dělá něco špatného“, ale současně nelze vyloučit, že v důsledku vývojové opožděnosti, která není chorobné povahy, si toto nebude schopen uvědomit. V takových případech dojde k uplatnění ust. § 5 odst. 1 ZSM.⁶⁴

Dle J. Říhy musí být rozumová a mravní nevyspělost zcela zřejmá, kdy mladistvý nedosahuje takového stupně rozumového a mravního jako jeho vrstevníci. Nedostatek rozumové a mravní zralosti se zjišťuje pouze znalecky a to tehdy, když o rozumové a mravnostní zralosti nastanou pochybnosti. Rozumovou a mravní nevyspělost chápeme jako speciální důvod nepřičetnosti. Přičetnost označována jako relativní či podmíněná je závislá na stupni vývoje po intelektuální stránce (schopnost rozpoznávací) a mravní stránce (schopnost určovací). Přičetnost podle § 5 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže se týká výhradně mravní a rozumové vyspělosti, může se uplatnit tedy vedle přičetnosti podle § 26 trestního zákoníku, který upravuje nepřičetnost z důvodu duševní poruchy, neboť tyto důvody nepřičetnosti si vzájemně

⁶³ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 44.

⁶⁴ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 45.

nekonkurují.⁶⁵

Rozumovou a mravní nevypělost tedy spatřujeme v souvislosti se zcela přirozeným duševním vývojem mladistvých v průběhu procesu dospívání, který není u všech jedinců stejný a neprobíhá ve stejném časovém období. Nejedná se tedy přímo o duševní poruchu delšího trvání spočívající například v mentální retardaci, ale pouze o vývojovou opožděnost. Z tohoto vyplývá, že trestně odpovědný může být pouze takový mladistvý, jenž dosáhl takové rozumové a mravní vypělosti, která je odpovídající věku jeho vrstevníků, tedy věku mladistvých, přičemž minimálně věku patnácti let, který představuje hranici trestní odpovědnosti.

Názory uvedených odborníků k otázce problematiky rozumové a mravní vypělosti, respektive jejího nedostatku, mají v konečné fázi stejný důsledek, kterým je zastavení trestního stíhání dle ust. § 172 odst. 1, písm. e) trestního řádu, ust. § 188 odst. 1, písm. c) trestního řádu, popř. zproštění obžaloby v hlavním líčení dle ust. § 226 písm. d) trestního řádu pro nepřičetnost pachatele v době spáchání protiprávního jednání.

Pokud spáchá trestný čin dospělý pachatel ve věku blízkém mladistvých, přihlídně soud k této skutečnosti jako k polehčující okolnosti. Trestní zákoník však nikde nespécifikuje, do jaké věkové hranice lze považovat věk pachatele za blízký k věku mladistvých, neboť období dospívání je u každého jedince individuální. Předpokládá se, že vývoj takové osoby není ukončen. K této skutečnosti by se mělo přihlížet, čím více se vývoj pachatele blíží stupni vývoje mladistvého.⁶⁶ Obecně se ale za věk blízký věku mladistvých považuje věk do 21 let.

V ZSM však nejsou nikde pojmy rozumová a mravní vypělost přesně vymezeny. Dostatek či spíše nedostatek rozumové a mravnostní vypělosti je třeba zjišťovat znalecky, ale jen v případech, vzniknou-li na základě dokazování pochybnosti o rozumové a mravnostní vypělosti obdobně jako při pochybnostech o plné přičetnosti.

Z ustanovení § 58 ZSM o vyšetření duševního stavu pak vyplývá, že vyšetření duševního stavu mladistvého provádí dva znalci, a to znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii a znalec z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii. Dále ZSM stanoví, že pozorování duševního stavu nemá trvat déle než jeden měsíc, přičemž v odůvodněných případech může být toto pozorování prodlouženo, nejvíce však o jeden

⁶⁵ ŘÍHA, J. Ještě k nepřičetnosti podle zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, 2006, č. 10, s. 293 – 299.

⁶⁶ SOLNAŘ, V., FENYK, J.; ČÍSAŘOVÁ, J. *Základy trestní odpovědnosti*. Praha, 2003, s. 256.

měsíc o čemž rozhoduje soud pro mládež a v přípravném řízení soudce soudu pro mládež na návrh státního zástupce.

Jak už bylo uvedeno výše, zákon vyžaduje, aby si mladistvý byl vzhledem ke stupni svého vývoje schopen uvědomit, že jeho jednání hrubě odporuje normám společnosti, v níž žije a dále, aby byl schopen odpovídajícím způsobem ovládat své chování. V průběhu života a dospívání je u dětí některé jednání považováno za zcela normální, ale kdyby se takového jednání dopustil dospělý, bylo by zřejmě kriminalizováno. Asi nikdo se nebude pozastavovat nad tím, když např. ve školce jedno dítě vezme hračku jinému dítěti, které si s ní zrovna hrálo. Rovněž jednání, kdy kluci – tzv. puberťáci přelezou plot zahrady u rodinného domu jen proto, aby si natrhali třešně ze stromu, je považováno za klukovinu.

U závažných kriminálních činů, jako např. u vraždy nebo znásilnění, nebo u trestních jednání jako např. u krádeže, si mladistvý zpravidla bude vědom toho, že se dopustil protiprávního jednání, obtížnější však bude posuzovat jednání, které sice již překročilo meze stanovené trestním zákoníkem, ale ne vždy může být mladistvému vzhledem k jeho duševní zralosti jasné, že tyto meze svým jednáním již překročil. Jedná se hlavně o případy výtržnictví, omezování osobní svobody atd. Tato nezralost přitom musí být podstatná. Dostatek či nedostatek schopností a rozpoznávacích a určovacích je třeba posuzovat se zřetelem k povaze spáchaného provinění.⁶⁷ V praxi však dochází ke zkoumání duševního stavu mladistvého především u závažných provinění, většinou takových, kde v prvním stupni konají krajské (městské) soudy. Není to však pravidlem, neboť nutnost zkoumání duševního stavu mladistvého je posuzována případ od případu na základě úsudku orgánů činných v trestním řízení (dále jen „OČTŘ“) při kontaktu s mladistvým, z jeho výpovědi, ale i posudků ze školy, kterou navštěvuje, orgánu sociálně právní ochrany dítěte (dále jen „OSPOD“), popř. Probační a mediační služby České republiky (dále jen „PMS“).

Trestní řád zcela výjimečně prikazuje použití některého z druhů důkazů při dokazování určité skutečnosti (např. přibrání znalce dle ust. § 105 odst. 4, prohlídka a pitva mrtvolky a její exhumace dle ust. § 115, vyšetření duševního stavu dle ust. § 116) a tím vylučuje jiný způsob zjišťování skutečností důležitých pro rozhodnutí, anebo zakazuje použití některých důkazů v rámci dokazování (§ 89 odst. 3 o zákazu použití

⁶⁷ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 45-46.

nezákonně získaných důkazů, zákaz výslechu dle ust. § 99, § 158 odst. 8 o obsahu podání vysvětlení, § 314 o neschváleném narovnání). ZSM k těmto případům přiřazuje další variantu, kterou je ust. § 58. Jak už bylo uvedeno výše, ZSM výslovně požaduje pro vyšetření duševního stavu mladistvého užití dvou znalců z oboru zdravotnictví. Proti obecné úpravě uvedené v trestním řádu (ust. § 105) ZSM stanoví, že znalci musí být dva a dále výslovně určuje specializaci přibraných znalců.⁶⁸

V praktické aplikaci ust. § 58 ZSM vyvstal problém, zda je možné zjišťovat úroveň rozumové a mravní vyspělosti ve smyslu ust. § 5 ZSM před zahájením trestního stíhání. Z ust. § 105 odst. 2 trestního řádu a ust. § 116 odst. 1, 2 trestního řádu vyplývá, že vyšetření duševního stavu je možné pouze u obviněného, tedy až po zahájení trestního stíhání. Naproti tomu ust. § 58 ZSM hovoří pouze o vyšetření duševního stavu mladistvého, přičemž již blíže nespecifikuje, zda mladistvý musí být v pozici obviněného. Skutečnost že by se mělo jednat o obviněného mladistvého lze však dovodit ze zařazení ust. § 58 ZSM do oddílu nazvaného „Dokazování“, neboť i trestní řád upravuje tuto problematiku v Hlavě páté – „Dokazování“. Z uvedeného lze dovodit, že zkoumání duševního stavu mladistvého je možné až po sdělení obvinění, tedy až po zahájení trestního stíhání mladistvého. Tuto tezi dále dokládají i ustanovení o zastavení trestního stíhání dle ust. § 172 odst. 1, písm. e) trestního řádu, ust. § 188 odst. 1, písm. c) trestního řádu, popř. zproštění obžaloby v hlavním líčení dle ust. § 226 písm. d) trestního řádu z důvodu nepřičetnosti, kdy trestní řád výslovně hovoří o obviněném, resp. obžalovaném.

Z důvodu dramatických změn v duševním a mravním vývoji mladistvých je nezbytné zkoumat jejich rozumovou a mravní vyspělost vždy ke konkrétnímu, více či méně závažnému, provinění na základě úsudku OČTŘ, kterým zpravidla bývá policejní orgán služby kriminální policie a vyšetřování. Je nepřijatelné, aby jeden znalecký posudek o duševním stavu mladistvého byl opakovaně předkládán v různých trestních řízeních proti mladistvému. Znalecký posudek o duševním stavu obviněného (mladistvého), který byl podán v předchozí trestní věci téhož obviněného (mladistvého), nemůže být znaleckým posudkem v další trestní věci, v níž je vedeno nové trestní stíhání. Schopnost mladistvého rozpoznat protiprávnost svého jednání pro společnost a ovládat je se musí posuzovat vždy z hlediska konkrétního trestného činu. Postup podle

⁶⁸ JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha, 2004, s. 97.

ust. § 105 a § 116 trestního řádu nelze nahradit tím, že znalci, kteří podali znalecký posudek v předchozí trestní věci téhož obviněného (mladistvého), podají doplněk ke svému předchozímu znaleckému posudku.⁶⁹

Funkci znalce mohou vykonávat pouze znalci zapsaní do seznamu znalců, ústavy nebo jiná pracoviště, specializovaná na znaleckou činnost, a vědecké ústavy, vysoké školy a vědecké instituce (§ 2 a 21 zákona č. 36/1967 Sb. o znalcích a tlumočnících⁷⁰, dále jen „ZnalZ“). Podle ZSM by měl OČTŘ ustanovit především znalecký ústav nebo jiné pracoviště specializované na znaleckou činnost, zapsané do seznamu ministerstva spravedlnosti pro obor zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii. V praxi z důvodu hospodárnosti přibírají a ustanovují OČTŘ znalce zapsané v seznamu svého krajského soudu. Pouze ve výjimečných a zvláště obtížných případech vyžadujících zvláštní vědecké posouzení, mohou orgány činné podle ZSM přibrat vědecký ústav pro samotné zpracování posudku, popř. jeho přezkoumání. Osoba, která není zapsána jako znalec, může podat posudek pouze tehdy, jestliže má odpovídající odborné předpoklady, vysloví s tímto souhlas a složí slib podle ust. § 6 odst. 2 ZnalZ orgánu, který jej ustanovil. Současně nesmí být do seznamu pro daný obor zapsán jiný znalec, popřípadě provedení úkonu znalcem zapsaným do seznamu by bylo spojeno s nepřiměřenými obtížemi nebo náklady.⁷¹

V praxi se bylo možné setkat s problémem, že o otázce nepřičetnosti mladistvého rozhodoval před účinností ZSM znalec, který jej zkoumal z hlediska, zda v době spáchání protiprávního činu netrpěl duševní poruchou, nezkoumal však otázku, zda mladistvý v době činu dosáhl takové rozumové a mravnostní vyspělosti, aby mohl rozpoznat protiprávnost svého jednání. Z tohoto důvodu je současná právní úprava zcela jasně vhodnější pro správné posouzení protiprávního jednání mladistvých a přijetí odpovídajících opatření při výchovném působení na mládež, zejména pak, má – li přispívat k předcházení a zamezování páchání protiprávních činů.

⁶⁹ Judikát uveřejněný ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod pořadovým číslem Rt 11/1982.

⁷⁰ Československo. Zákon č. 36 Národního shromáždění Československé socialistické republiky ze dne 6. dubna 1967, o znalcích a tlumočnících. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1967, částka 14, s. 125-129.

⁷¹ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 599.

6.3 Provinění

Zatímco dospělí pachatelé páchají trestné činy, které se dále dělí dle trestní sazby a formy zavinění na přečiny a zločiny (včetně zvláště závažných zločinů), mladiství pachatelé se dopouští provinění. Konstrukce skutkové podstaty provinění však odpovídá konstrukci skutkové podstaty trestného činu spáchaného dospělým. Termín provinění převzal současný ZSM z prvorepublikového zákona o trestním soudnictví nad mládeží č. 48/1931 Sb. Zákonodárce tak učinil proto, aby terminologicky důsledněji oddělil trestné činy spáchané mladistvým a dospělým, neboť jedním z účelů ZSM je výchovně působit na mladistvého pachatele tak, aby si našel uplatnění ve společnosti a do budoucna se zdržel páchaní protiprávního jednání. Z tohoto důvodu je termín provinění vhodnější, neboť upozorňuje na skutečnost, že osoba se protiprávního jednání dopustila v době, kdy nebyl dokončen její psychický a sociální vývoj. Rovněž P. Šámal poukazuje na skutečnost, že termín trestný čin není vhodný pro vystižení podstaty jednání mladistvého, a to z důvodu, že společnost je přinejmenším spoluodpovědná za jednání mladistvého, zejména v případech, kdy mladistvý musel vyrůstat v náhradním výchovném prostředí nebo v narušeném výchovném prostředí, což může přispívat, např. pro citovou deprivaci, k delikventním projevům.⁷²

Provinění má totožnou konstrukci jako trestný čin, kterého se dopustil dospělý pachatel. Jde tedy pouze o odlišné označení trestného činu spáchaného mladistvým, nejedná se o samostatnou kategorii deliktů. Provinění má v současné právní úpravě pouze formální znak (formální stránku), což jsou znaky uvedené v trestním zákoníku. Materiální znak (materiální stránka), tedy nebezpečnost činu pro společnost, již v trestním zákoníku není uveden. Trestní zákoník však v ust. § 12 odst. 2 definuje zásadu subsidiarity trestní represe, kdy trestní odpovědnost pachatele a trestně právní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění podle jiného právního předpisu (*stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství sp. zn. ISL 742/2011 k uplatňování zásady subsidiarity trestní represe. Trestní zákoník ve zvláštní části formuluje pouze jednotlivé skutkové podstaty, nikoli však obecná hlediska pro stanovení míry či stupně společenské škodlivosti činu, ze kterých by bylo možné dovodit minimální hranici společenské škodlivosti, závažnosti*

⁷² ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 55.

činu, ke zvážení, zda daný čin je či není čin soudně trestný. Z tohoto důvodu bude každý protiprávní čin vykazující všechny znaky uvedené v trestním zákoníku zpravidla trestným činem a nebude možné jej označit za čin, který není (dostatečně) společensky škodlivý. Úvahu o nedostatku škodlivosti činu pro společnost lze uplatnit pouze u případů zcela výjimečných, hraničních, u nichž spodní hranice trestnosti není jednoznačně kvantitativně vymezena a posuzované jednání nedosáhlo ani dolní hranice společenské škodlivosti činu, tj. tam, kde evidentně neodpovídá ani nejlehčím běžně se vyskytujícím případům trestného činu dané skutkové podstaty. Uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu, stejně jako použití mimotrestních prostředků k ochraně ohrožených či porušených zájmů bez dalšího nevylučuje uplatnění trestní odpovědnosti).

K formálním znakům provinění patří tzv. typové znaky, což jsou objekt, objektivní stránka, subjekt a subjektivní stránka skutkové podstaty provinění. Souhrn těchto znaků dohromady utváří jednotlivé skutkové podstaty provinění a současně je od sebe odlišují navzájem.

Další znaky označujeme jako obecné a jsou jimi věk (§ 25 trestního zákoníku) a přičetnost (§ 26 trestního zákoníku). Tyto znaky se shodují pro všechna provinění a neodlišují je od sebe navzájem. Provinění se může dopustit pouze osoba trestně odpovědná, což je osoba přičetná, starší patnácti let. U provinění je však dalším formálním znakem rozumová a mravní vyspělost. V zákoně o soudnictví ve věcech mládeže je tato podmínka odpovědnosti mladistvého za protiprávní jednání zakotvena v ust. § 5. O problematice rozumové a mravní vyspělosti bylo pojednáno v odstavci 6.2..

Provinění se může dopustit jedině takový trestně odpovědný mladistvý pachatel, který svým jednáním a naplnil skutkovou podstatu trestného činu. V případě pokračujícího, trvajících nebo hromadného provinění, kdy část takového jednání byla vykonána ve věku mladistvém, ale čin byl ukončen až po dovršení osmnáctého roku věku, posuzuje se pachatel za celou trestnou činnost jako dospělý. Naproti tomu v případě, kdy mladistvý pachatel pokračujícího, trvajících nebo hromadného provinění, spáchal část svého protiprávního jednání v době, kdy nedovršil patnáctý rok svého věku, nelze k této části (před dovršením patnáctého roku věku) vůbec přihlížet.⁷³

⁷³ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 12.

6.4 Opatření

Hovoříme-li o trestní odpovědnosti mladistvých, potom opatření jim ukládaná představují právní následky za jimi spáchaná provinění.

6.4.1 Podstata a účel opatření

Účel opatření ukládaných mladistvým reflektuje samotný účel ZSM uvedený v ust. § 1, který spočívá v předcházení trestné činnosti mladistvých a jejich začlenění do společnosti vzhledem k jejich schopnostem a rozumovému vývoji za současného přispění mladistvého k odčinění újmy, která vznikla jeho jednáním, vzhledem k jeho schopnostem a vlastnostem.

Účel opatření je po té zakotven v ust. § 9 ZSM. Je jím především vytvoření vhodných podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění.

Ust. 9 ZSM o účelu opatření ukládaných mladistvému navazuje na ust. čl. 7 odst. 2 Listiny základních práv a svobod⁷⁴ (dále jen „LPS“), že nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu, na ust. čl. 32 odst. 1 LPS, který zaručuje zvláštní ochranu dětí a mládeže, na ust. § 1 ZSM o účelu ZSM a ust. § 3 odst. 3 ZSM, který vymezuje kritéria důležitá pro ukládání opatření mladistvému. Obecně lze říci, že účelem opatření pro mladistvé je zejména jejich výchova, náprava narušených jedinců, jejich začlenění, případně znovu začlenění do společnosti, tj. mladistvé více vychovávat a méně trestat.

Zatímco trestní zákoník je založen na dualismu trestů a opatření, ZSM zavádí odstupňovaný a vnitřně provázaný systém opatření pro mladistvé, který dává široké možnosti reakce na trestnou činnost mladistvých a současně vytváří podmínky pro individualizaci sankcí s prioritním zájmem na ochraně mladistvých před škodlivými vlivy, vytváří podmínky pro jejich zdravý sociální a duševní rozvoj a aby se do budoucna zdrželi páčání trestné činnosti. Současně tento systém opatření sleduje zájem

⁷⁴ Česko. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2 ze dne 16. prosince 1992, o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1, s. 17-24.

na obnově sociálních vztahů, které byly jejich jednáním narušené. Trestní kodexy pro dospělé jsou zaměřeny hlavně do minulosti, ke spáchanému trestnému činu a k okolnostem, za kterých byl spáchán. Trestní právo pro mladistvé je orientováno naopak do budoucnosti s cílem předejít recidivě. Jedná se o koncept tzv. restorativní justice (obnovující justice).⁷⁵

ZSM zavádí tzv. monistický systém sankcí, neboť pro možné právní následky za spáchané provinění používá souhrnné označení „opatření“, zatímco dualistický systém právní úpravy pro dospělé rozlišuje mezi tresty a opatřeními jako dvěma druhy trestně právních sankcí.⁷⁶

Při ukládání opatření mladistvému je nutné důkladně zmapovat prostředí, v němž žije, jeho sociální styky, rodinné prostředí, osobní charakteristiky a zájmy, stejně tak důvody a okolnosti, za kterých se dopustil trestné činnosti a na základě zjištěných skutečností případně uložit taková opatření, která by učinila žádoucí změny v jeho chování a pozitivně rozvíjela jeho osobnost.

Zabezpečení výchovy mladistvého v řádného občana je prvořadým účelem trestu (u mladistvých trestního opatření). Tento cíl je nutno zohledňovat zejména při ukládání trestu (trestního opatření). Při tom je třeba vycházet z podrobného zjištění osobních vlastností mladistvého, jeho předchozí výchovy a celkového prostředí, v němž mladistvý žil a z tohoto usuzovat na možnost jeho resocializace.⁷⁷

6.4.2 Druhy opatření

Druhy opatření, které lze mladistvým uložit za jejich protiprávní jednání, jsou uvedeny v ust. § 10 ZSM. Jsou jimi výchovná opatření (ust. § 15), ochranná opatření (ust. § 21) a trestní opatření (ust. § 24). Opatření mají určitou hierarchii, jsou řazena od nejmírnějších po nejpřísnější.

Výchovná opatření již podle názvu nemají represivní smysl, ale mají působit výhradně výchovně. Jejich prostřednictvím lze nejučinněji reagovat na aktuální životní poměry mladistvého a na příčiny jeho delikvence. Jsou nejmírnějšími opatřeními za protiprávní jednání. Je možné použít jedno výchovné opatření nebo jejich kombinaci. Dovoluje-li to

⁷⁵ ŠÁMAL, P. VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 13-14.

⁷⁶ JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha, 2004, s. 25.

⁷⁷ Judikát uveřejněný ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod pořadovým číslem Rt 14/1969.

jejich povaha, lze je uložit současně s ochranným nebo trestním opatřením, ale mohou být uložena zároveň i s upuštěním od uložení trestního opatření i podmíněným upuštěním od trestního opatření, nebo v souvislosti s odklonem od trestního stíhání (podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání a odstoupení od trestního stíhání). Výchovná opatření lze uložit nejdéle po dobu trvání zkušební doby podmíněného odsouzení, nebo podmíněného odložení peněžitého opatření a jsou-li ukládána samostatně nebo současně s jiným ochranným nebo trestním opatřením, mohou být uložena nejdéle na dobu tří let. Může je uložit jak soud pro mládež, tak v přípravném řízení i státní zástupce, a to se souhlasem osoby, proti níž se řízení vede.⁷⁸

Použití výchovných opatření je možné na návrh státního zástupce již v průběhu trestního řízení, avšak z důvodu presumpce nevinny pouze s osobním souhlasem mladistvého.

Jejich účelem je usměrnit způsob života mladistvého, a tím podpořit a zajistit jeho výchovu.⁷⁹

Taxativní výčet výchovných opatření je uveden v ust. § 15 odst. 2 ZSM:

- *Dohled probačního úředníka (ust. § 16)* – lze jej uložit vedle jakékoliv jiné sankce, nicméně z povahy věci jej nelze uložit vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody nebo vyhoštění. Sankce spočívá na pravidelném styku a spolupráci delikventa s probačním úředníkem, který delikventa plánovaně usměrňuje k vedení řádného života. Současně probační úředník sleduje výchovné prostředí, v němž delikvent žije. Zákon zde výslovně stanoví, že mladistvý nesmí bránit vstupu probačního úředníka do obydlí, přičemž obydlím je myšlen objekt, v němž mladistvý skutečně bydlí bez ohledu na vlastnická práva. Dohled tedy spočívá jednak v kontrole chování delikventa, tak i v pomoci řešení aktuální životní situace a odborném vedení života bez konfliktu s právními normami. Dle ust. § 80 odst. 5 ZSM probační úředník pravidelně informuje soud pro mládež a v přípravném řízení státního zástupce, který dohled uložil, o průběhu výkonu dohledu. Pokud delikvent závažně nebo opakovaně porušuje podmínky dohledu, probační úředník dle ust. § 80 odst. 4 ZSM o tomto

⁷⁸ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 15 odst. 3 ZSM, s. 347.

⁷⁹ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 15 odst. 4 ZSM, s. 347.

vyrozumí orgán, který dohled uložil. Tuto sankci lze uložit i dítěti mladšímu patnácti let, pokud se dopustí činu jinak trestného.⁸⁰

➤ *Probační program (ust. § 17)* – předem daný trvalý individuální program spočívající v sociálním výcviku, psychologickém poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, rekvalifikační, doškolovací nebo jiný program, který bude vhodně rozvíjet sociální dovednosti a osobnost mladistvého s ohledem na charakter provinění a osobní poměry mladistvého a současně pomáhá urovnat vztah mezi delikventem a poškozeným. Program schvaluje ministr spravedlnosti, což dává záruku kvality a komplexnosti poskytované služby. Zákon umožňuje uložení probačního programu, pokud jsou kumulativně splněny tři podmínky. Program je vhodný vzhledem k potřebám mladistvého a zájmům společnosti, mladistvému byla poskytnuta možnost seznámit se s obsahem probačního programu a poslední podmínkou je, že mladistvý musí s programem souhlasit, neboť program s sebou přináší mnoho omezení v běžném způsobu života. Při plnění probačního programu probační úředník především sleduje, jak mladistvý plní podmínky a pravidla probačního programu a cíle sledované probačním programem. Úloha probačního úředníka však není pouze pasivní, spočívající v pouhém sledování plnění podmínek programu, měl by mladistvému poskytnout potřebnou součinnost např. při jednání s poškozeným, budováním sociálního zázemí atd. Pokud mladistvý úspěšně vykonal probační program, je možné odstoupit od trestního stíhání (ust. § 70 odst. 3 ZSM), nebo tato skutečnost může být považována za polehčující skutečnost při ukládání trestního opatření (ust. § 25 odst. 1, písm. a) ZSM). Ust. § 80 odst. 4, 5 ZSM se užití obdobně jako při dohledu probačního úředníka.⁸¹

➤ *Výchovné povinnosti (ust. § 18 odst. 1, písm. a-g)* Jsou významným prostředkem působení na mladistvé provinilce a individualizují reakce na jejich trestnou činnost. Jejich podstatou je pozitivní usměrňování a motivování mladistvých k dosažení žádoucích změn v jejich životních postojích spojených s trestnou činností a naplnění účelu ZSM. Předností výchovných povinností je

⁸⁰ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 214-226.

⁸¹ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 229-240.

široký okruh vztahů, které mohou ovlivnit, nelze jimi však nahradit trestní opatření.

Výchovné povinnosti lze, pokud to jejich povaha umožňuje, uložit vedle ochranného či trestního opatření nebo v souvislosti se zvláštními způsoby řízení. Dále je možné je uložit samostatně či společně s jiným výchovným opatřením. Znalost osobnosti mladistvého je důležitým kritériem pro uložení tohoto výchovného opatření. Splnění výchovné povinnosti může mít vliv na použití některé z formy odklonů, upuštění od potrestání nebo při uložení trestního opatření.⁸²

➤ *Výchovná omezení (ust. § 19 odst. 1, písm. a-h).* Představují široké možnosti působení ve formě omezení, jež mohou mladistvého kladně usměrnit. Tato omezení lze nejčastěji aplikovat na zákaz navštěvovat určité akce, např. zákaz vstupu na fotbalové zápasy násilnému mladistvému fanouškovi tzv. „rowdies“, popř. zákaz styku s určitými osobami. Toto omezení se bude nejčastěji využívat při zákazu styku s problémovými osobami v okolí mladistvého (partou). V případě tzv. sprejerství se může jednat o omezení spočívající v zákazu držení sprejů a barev. Tato omezení tedy mají většinou formu zákazu nějakého konání. Jejich účelem je dlouhodobé působení na mladistvého provinilce s cílem žádoucího usměrnění jejich chování v běžném životě, ale rovněž i jejich ochrana před škodlivým působením nežádoucích vlivů. Výchovná omezení je možné, pokud to jejich povaha umožňuje, uložit vedle ochranného či trestního opatření nebo v souvislosti se zvláštními způsoby řízení. Při ukládání výchovných omezení. Při ukládání výchovných omezení je třeba brát zřetel na to, aby takovým omezením nebyla narušena příprava mladistvého na jeho budoucí povolání, popř. výkon jeho povolání nebo zaměstnání. Z tohoto důvodu je důležitá znalost osobních a rodinných poměrů mladistvého.⁸³

➤ *Napomenutí s výstrahou (ust. § 20)* je možné uložit, pokud to jejich povaha umožňuje, vedle ochranného či trestního opatření nebo v souvislosti se zvláštními způsoby řízení, nebo i samostatně. Pokud je ukládáno samostatně, je

⁸² JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha, 2004, s. 38.

⁸³ ŠÁMAL, P. VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 258-264.

považováno za nejmírnější výchovné opatření. Je adresováno přímo mladistvému za přítomnosti jeho zákonného zástupce. Z povahy tohoto výchovného opatření vyplývá, že bude použito pouze u deliktů společensky méně škodlivých a dále vzhledem k osobě mladistvého, kdy bude důvod se domnívat, že toto opatření splní svůj účel. Je vhodné toto opatření užít za současného upuštění od uložení trestního opatření dle ust. § 12 písm. b) ZSM, naopak jeho uložení vedle trestního opatření není správné, neboť uložení trestního opatření je již z povahy věci nejdůraznějším opatřením a tedy napomenutí s výstrahou by nemělo smysl.⁸⁴

O změně nebo zrušení výchovných opatření rozhoduje na návrh státního zástupce, probačního úředníka, nebo příslušného orgánu OSPOD ten soud pro mládež, který je uložil.⁸⁵

Ochranná opatření jsou jedním z druhů z trestně právních sankcí, přičemž jde o samostatnou kategorii trestněprávních sankcí, které je možno uložit nejen trestně odpovědným mladistvým, ale také mladistvým, kteří nejsou trestně odpovědní, např. pro nedostatek věku nebo nepřičetnost. Zásah do práv a svobod osob, jimž jsou ochranná opatření ukládána, není funkční složkou těchto opatření, ale pouze nevyhnutelným účinkem spojeným s jejich výkonem. Jejich účelem není morální odsouzení činu, ale především prevence ve smyslu kladného ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje mladistvého a naplnění účelu opatření v smyslu ust. § 9 ZSM. Z hlediska prevence vstupuje u ochranných opatření do popředí složka terapeutická, výchovná, zabezpečovací a sociální. Ochranná opatření ukládají výhradně soudy pro mládež a lze je uložit samostatně nebo vedle trestních opatření.⁸⁶ „Jejich účelem je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před páčáním provinění (trestných činů). Ochranná opatření lze uložit osobám trestně neodpovědným a jejich účel je proto především preventivní.“⁸⁷

➤ *Ochranné léčení* (postupuje se v souladu s ust. § 99 trestního zákoníku jako u dospělých pachatelů).

⁸⁴ JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha, 2004, s. 40.

⁸⁵ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 81 ZSM, s. 361.

⁸⁶ ŠÁMAL, P. VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 273-274.

⁸⁷ KINCLOVÁ, Z. et. al. *Co je dobré vědět nejen o mediaci a probaci*. Praha, 2007, s. 36.

- *Zabezpečovací detence* (postupuje se v souladu s ust. § 100 trestního zákoníku jako u dospělých pachatelů).
- *Zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty* (postupuje se v souladu s ust. § 101 až 104 trestního zákoníku jako u dospělých pachatelů).
- *Ochranná výchova* (lze jí uložit **pouze** podle ZSM).

Ochranná výchova je ochranné opatření, které ukládá příslušný soud:

- a) v občanskoprávním řízení, spáchá-li dítě, které dovršilo dvanáctý rok svého věku, ale nepřekročilo patnáctý rok svého věku čin, za který lze dle trestního zákoníku uložit výjimečný trest,
- b) v trestním řízení, jestliže ochranná výchova podle rozhodnutí soudu splní svůj účel lépe než uložení trestu odnětí svobody.

Ochranná výchova se ukládá při splnění podmínek uvedených v ust. § 22 odst. 1 ZSM:

- není náležitě postaráno o výchovu mladistvého v rodině, v níž žije, a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit – soud zde zkoumá podíl rodičů na problémech mladistvého a nedostatky v jeho výchově, sklony mladistvého k páčání provinění a výchovné možnosti v rámci rodinného prostředí, v němž žije,
- zanedbání dosavadní výchovy mladistvého – soud zkoumá dosavadní nedostatky při výchově a jejich příčiny, stejně tak kdo se na zanedbání výchovy podílí,
- prostředí, v němž mladiství žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy – soud zkoumá výchovné prostředí v rodině, charakterové a morální vlastnosti členů rodiny, jejich přístup ke kriminalitě, občanské postoje, jakož i u dalších osob, s nimiž se mladistvý stýká.

Současně však k těmto třem podmínkám přistupuje čtvrtá podmínka, a to v případě, kdy je ochranná výchova uložena vedle trestního opatření nebo při upuštění od trestního opatření, a tou je uznání mladistvého vinným z provinění.⁸⁸

Ochranná výchova trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel, nedéle však do dovršení osmnácti let. Nebylo-li do té doby dosaženo účelu ochranné výchovy, může jí soud prodloužit, nejdéle však do devatenácti let věku jedince.⁸⁹

⁸⁸ JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha, 2004, s. 43.

V případě, že převýchova mladistvého pokročila tak daleko, že lze předpokládat, že se i bez omezení souvisejícími s výkonem ochranné výchovy bude řádně chovat a pracovat, avšak současně nepominuly všechny okolnosti, pro něž byla ochranná výchova uložena, může soud ochrannou výchovu přeměnit na ústavní výchovu, případně může soud rozhodnout o podmíněném umístění mladistvého mimo takové výchovné zařízení. Pokud mladistvý nesplní očekávání, že i bez omezení, kterým byl podroben ve výchovném zařízení v rámci výkonu ochranné výchovy, se bude řádně chovat a pracovat, rozhodne soud o zrušení tohoto podmíněného umístění mladistvého mimo výchovné zařízení a rozhodne o pokračování ve výkonu ochranné výchovy. Obdobně postupuje soud při přeměně ústavní výchovy na ochrannou výchovu.⁹⁰ Základní podmínkou přeměny ochranné výchovy na ústavní výchovu, případně podmíněného umístění mladistvého mimo takové zařízení, je tedy výrazná pozitivní změna v chování mladistvého a předpoklad, že i bez omezení souvisejících s výkonem ochranné výchovy se bude řádně chovat.

Výkon ochranné a ústavní výchovy se vykonává ve speciálních školských zařízeních spravovaných resortem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (dále jen „MŠMT“) a je upraven zákonem č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů⁹¹. Tento zákon rozlišuje čtyři zařízení, a to: diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav.

Ochranná výchova je ukládána soudem pro mládež za zpravidla nejzávažnější provinění mladistvých, neboť její uložení může ve vhodných případech nahradit nepodmíněné trestní opatření odnětí svobody.⁹² Ochranná výchova je tedy opatření trestní povahy a ukládá ji soud pro mládež v trestním řízení. Naproti tomu ústavní výchovu nařizuje soud v občanskoprávním řízení a tato obvykle končí nabytím zletilosti, avšak ze závažných důvodů může soud rozhodnout o jejím prodloužení až o jeden rok po dosažení zletilosti, tedy do devatenácti let věku jedince. Další rozdíl mezi

⁸⁹ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 22 odst. 2 ZSM, s. 349.

⁹⁰ ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012, § 23 ZSM.

⁹¹ Česko. Zákon č. 109 Parlamentu České republiky ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2978-2991.

⁹² ŠÁMAL, P. VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha, 2007, s. 292.

ochrannou a ústavní výchovou je v přísnosti výchovy a v omezeních. Ochranná výchova je především ukládána mladistvým (*soudem pro mládež však může být v občanskoprávním řízení uložena ochranná výchova též dítěti, které dovršilo dvanáctý rok svého věku, ale nepřekročilo patnáctý rok svého věku, spáchá-li čin, za který lze dle trestního zákoníku uložit výjimečný trest, viz ust. § 93 odst. 2 ZSM*), kteří byli soudem pro mládež uznáni vinnými z provinění (zpravidla závažnějšího charakteru), zatímco ústavní výchova je ukládána dětem, které nebyly řádně vychovávány ve vlastní rodině a důvodem jejich ústavní výchovy je závadové rodinné prostředí, nikoliv jejich závadové chování.

Trestní opatření (ust. § 24 odst. 1, písm. a-k): Taxativní výčet trestních opatření, která lze uložit mladistvému pachateli za spáchané provinění je uveden v ZSM v ust. § 24 odst. 1, písm. a) až k). Oproti trestům, které lze uložit dospělým pachatelům, je tento výčet omezen o tresty, které mladistvému nelze uložit, a to trest zákazu pobytu, propadnutí majetku, ztráta čestných titulů a vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti. „Trestní opatření obsahují na rozdíl od ostatních druhů opatření uplatnitelných vůči mladistvým též podstatnou represivní složku. Při jejich ukládání je na soudu, aby důsledně vzal v úvahu osobu a poměry mladistvého. V případě trestního stíhání mladistvých je totiž nutné přihlídnout k zvláštní péči, kterou společnost těmto osobám věnuje. Účelem trestního řízení proti dospělému je spravedlivé potrestání pachatele a jeho následná resocializace, kdežto ve vztahu k mladistvému má trestní řízení plnit především výchovnou funkci. Odchylná úprava je dána zejména jeho specifickými vlastnostmi, tj. nízkým věkem a menší rozumovou a mravní zralostí, díky nimž je rozvíjející se a formující se osobnost mladistvého ohrožena dalším narušením v podobě řízení více než v pozdějším věku a dále zájmem společnosti na mimořádné ochraně dětí a mladistvých.“⁹³ Z ustanovení § 1 odst. 2, § 3 odst. 2, 3 a 4 a § 24 odst. 2 ZSM dále vyplývá, že se i liší samotný účel opatření, respektive trestních opatření. G. Kaiser k tomuto dále uvádí, že „trestní opatření má sloužit k tomu, aby mladistvý mohl být vychován v řádného občana a zohlednit jeho osobní vlastnosti, rodinnou výchovu a prostředí, z něhož pochází. Trestní opatření musí vzhledem k okolnostem případu napomáhat k vytváření vhodných podmínek pro další vývoj mladistvého. Souvislost

⁹³ KAISER, G. *Trestní opatření*. Justiční aktuality. 2006, č. 2, s.191-192.

mezi životními podmínkami dospívajícího jedince a jeho delikventními projevy je klasickým kriminologickým poznatkem.⁹⁴

6.5 Zánik trestní odpovědnosti mladistvých

Důvody zániku trestnosti, respektive důvody zániku trestní odpovědnosti za spáchání provinění, jsou okolnosti, které nastaly až po spáchání provinění, ale dříve než o něm pravomocně rozhodne soud. Tyto okolnosti způsobí jednou provždy zánik práva státu potrestat pachatele. Dále v trestní věci, ve které nastaly okolnosti způsobující zánik trestnosti, nelze zahájit trestní stíhání a v případě, že již bylo zahájeno, nelze v něm pokračovat.

V ZSM jsou uvedeny dva způsoby zániku trestnosti. Jsou jimi účinná lítost (ust. § 7) a promlčení trestního stíhání (ust. § 8). Tyto způsoby zániku trestnosti jsou uvedeny i v hlavě IV trestního zákoníku. V případě mladistvého pachatele tedy přednostně uijeme ustanovení v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže.

Dalšími důvody zániku trestnosti, pokud ovšem z povahy věci budou přicházet v úvahu, jsou:⁹⁵

- zánik trestnosti přípravy zvláště závažného zločinu (ust. § 20 odst. 3, písm. a, b) trestního zákoníku),
- zánik trestnosti pokusu trestného činu (ust. § 21 odst. 3, písm. a, b) trestního zákoníku),
- zánik trestnosti účastenství (v předchozí právní úpravě nebyl výslovně uveden, posuzoval se analogicky podle ustanovení o zániku trestnosti přípravy a pokusu, v současné právní úpravě ust. § 24 odst. 3, písm. a, b) trestního zákoníku),
- smrt pachatele (tento důvod není v zákoně výslovně uveden, trestní řád upravuje pouze procesní důsledky smrti obviněného – ust. § 11 odst. 1, písm. e), § 172 odst. 1, písm. d), f), § 188 odst. 1, písm. c), § 223 odst. 1, § 257 odst. 1, písm. c), 265p odst. 2, písm. a) odst. 3, § 289 písm. c),
- milost prezidenta republiky,

⁹⁴ KAISER, G. *Trestní opatření*. Justiční aktuality. 2006, č. 2, s.191-192.

⁹⁵ JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha, 2004, s.19-20.

- případy zániku trestnosti uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku (ust. § 197, § 242, 362).

K zániku trestnosti v důsledku účinné lítosti dojde, jestliže jsou kumulativně spojeny tyto podmínky:

- Jedná se o provinění, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Rozhodující je hranice trestní sazby, která je uvedena v trestním zákoníku a není snížena ve smyslu ust. § 31 odst. 1 ZSM, zatím co pro dospělé pachatele je v trestním zákoníku v ust. § 33 uveden taxativní výčet trestných činů, na které se vztahuje zánik trestnosti v důsledku účinné lítosti.
- Provinění bylo dokonáno. Trestnost přípravy a pokusu zaniká dle ust. § 20 odst. 3, písm. a, b) trestního zákoníku, § 21 odst. 3, písm. a, b) trestního zákoníku. Tyto případy jsou speciální ve vztahu k účinné lítosti dle ust. § 7 ZSM.
- Pachatel dobrovolně odstranil nebo napravil způsobený následek proviněním, anebo se o to alespoň pokusil. Tímto se rozumí zejména nahrazení způsobené škody, učinění opatření potřebných k náhradě škody, nebo se mladistvý jinak pokusí odčinit způsobené následky. Zde je nutné zdůraznit, že pod pojmem „dobrovolně“ se rozumí z vlastní vůle a dále je vyžadován i aktivní přístup mladistvého k napravení následku.
- Pachatel svým chováním projevil účinnou snahu po nápravě.
- Čin neměl trvale nepříznivých následků pro společnost nebo pro poškozeného.

K zániku trestnosti dojde i v případě, kdy pachatel splnil podmínky účinné lítosti až po dovršení osmnáctého roku věku, neboť i poté je z hlediska spáchaného činu považován za mladistvého.

Institut účinné lítosti jednak zaručuje pachatelům beztrestnost, současně však chrání soukromé a veřejné zájmy a zákonodárce tak upřednostňuje zájmy chráněné zákonem před zájmem potrestání pachatele.⁹⁶

K zániku trestnosti v důsledku promlčení trestního stíhání dojde uplynutím promlčecí doby, která je stanovena zákonem. Tato promlčecí doba činí deset let

⁹⁶ JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha, 2004, s. 20-21.

u provinění, na které trestní zákoník stanoví výjimečný trest, pět let jestliže horní hranice trestní sazby odnětí svobody činí nejméně deset let, a tři léta u ostatních provinění. Důvody promlčení jsou v první řadě hmotně právní, kdy uplynutím času postupně slábnou, až docela zanikne potřeba trestně právní reakce na provinění, a to jak z hlediska prevence generální (negativní reakce na provinění postupně slábnou a tak se na provinění zapomíná), tak z hlediska prevence individuální (pachatel v průběhu času nespáchal žádné další stejné nebo ještě závažnější provinění a lze se tak domnívat, že se během této doby napravil a není mu tedy třeba ukládat trest). Další důvody promlčení jsou procesně právní. Jsou spojeny s obtížemi při dokazování vzhledem k tomu, že s plynoucím časem se oslabuje síla některých důkazů, například svědci zapomínají. Tyto důkazy tak pozbývají spolehlivosti, anebo je již nelze opatřit.⁹⁷

⁹⁷ JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha, 2004, s. 22.

7 Kazuistiky

Pro účely této práce byly vybrány a zpracovány čtyři případy provinění, a to pohlavní zneužití, loupeže a krádež. V kazuistikách nejsou z důvodu ochrany osobních údajů ve smyslu zákona č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů žádné osoby jmenovány. Tyto jsou uváděny pod smyšlenými iniciály, které jim byly přiřazovány abecedně tak, jak se postupně vyskytovaly v kazuistikách.

V případě provinění pohlavního zneužití došlo ke zneužití tří nezletilých chlapců ve věku od devíti do deseti let. Rovněž nebude z výše uvedeného důvodu uveden ani název Dětského domova a jeho umístění.

Ve všech případech byli mladistvým okresním soudem ustanoveni obhájci dle ust. § 42 odst. 2 ZSM, neboť mladistvý musí mít obhájce od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle ZSM nebo provedeny úkony podle trestního řádu, a mladiství si obhájce nezvolili a nebyli jim zvoleni ani jinou oprávněnou osobou.

7.1 Provinění pohlavní zneužití podle ust. § 187 odst. 1 tr. zákoníku

Mladistvý A.A. v blíže nezjištěné době od května 2010 do 19.9.2010 v prostoru dětského domova opakovaně dotýkal rukama i ústy nahého těla a zejména pohlavních orgánů nezletilého B.B. a nezletilého C.C. a opakovaně bez použití násilí zasouval svůj penis do konečníku obou jmenovaných chlapců, přestože věděl, že nedovršili věku patnácti let.

Z výslechu mladistvého A.A., který byl v té době na vlastní žádost po dohodě s psychologem dětského domova v psychiatrické léčebně: „Myslím si, že už se to nikdy nestane, to, co jsem udělal. Mrzí mě to, co se stalo, cítím se z toho pořád špatně. Tady v léčebně mně s tím mým problémem pomohli, vím o své orientaci a vím, že už se to nesmí stát s klukem mladším patnácti let. Před tím jsem to také věděl, ale ta chuť byla silnější než já a nedalo se to zastavit. Uvědomil jsem si, že to co jsem dělal, bylo špatné, a jak říkám, už to nikdy neudělám.“

Z výstupní zprávy psychiatrické léčebny: A.A. trpí poruchou sexuálního vyzrávání, pedofilie nebyla potvrzena, avšak měl by být sexuologicky sledován. Dále

lékaři diagnostikovali disharmonický vývoj adolescenta na bázi hereditární zátěže, subnormního intelektu, zážitku sexuálního zneužití v dětském věku, susp. psychosexuálně deviantní vývoj. Dále že A.A. byl na zvláštní škole šikanován, děti se mu smály a někdy ho i mlátily.

Ze právy Odboru sociálních věcí a zdravotnictví, oddělení sociálně právní ochrany dětí: Na A.A. je vedena spisová dokumentace od jeho prvního roku věku, neboť matka o něj nedostatečně pečovala. Matka mu zemřela v jeho sedmi letech a o několik měsíců později se musel se svým otcem vystěhovat z bytu z důvodu dlouhodobého neplacení nájemného. Otec jim nedokázal opatřit odpovídající bydlení, bydleli spolu různě po známých a nakonec se z něho stal se bezdomovec. A.A. sice měl šest dospělých sourozenců, nikdo však o něj neprojevil zájem, a tak jeho otec ve spolupráci s úřady požádal o umístění syna do dětského domova.

Ze zprávy ředitele dětského domova: Po celou dobu, kdy byl A.A. umístěn v dětském domově, o něj otec neprojevil zájem. A.A. neměl v dětském domově závažné výchovné problémy. Byl vášnivým čtenářem, zejména vědeckofantastické literatury a díky četbě encyklopedií má obrovské znalosti z oblasti přírodních věd. A.A. byl od malička na naprosto jiné koleji nežli jeho vrstevníci a díky své obezitě netíhnul ke sportu, ale vyhledával ke hrám děvčata. Pro jeho pletení věnečků z jarních rostlin se mu přezdívalo „Víla“. A.A. má zcela jasný problém s nalezením vlastní sexuální identity. Když mu bylo deset let, stal se dobrovolnou sexuální obětí staršího, mentálně retardovaného, chovance dětského domova. Jeho sexuální aktivita vůči B.B. a C.C. byla hrou, jejíž důsledky si A.A. nedokázal uvědomit.

Z výslechu po sdělení obvinění: „S B.B. to bylo stejně často jako s C.C.. Chtěl jsem to dělat, nemohl jsem si pomoci. Asi jsem si v té chvíli neuvědomoval, že z toho můžou být v pozdější době problémy, neuvědomoval jsem si, že jsem dělal trestnej čin.“ „Na praktické škole, kam jsem chodil, jsme si o sexuálním životě moc nepovídali. Na střední škole vůbec. Jsem teprve v prvním ročníku. S tetama v dětském domově jsme si o tom také nepovídali. Teprve od policajtů jsem se dozvěděl, že když má někdo poměr s malýma klukama, tak je to trestný čin, já jsem to sice věděl i ve zprávách, viděl jsem tam, že se to nesmí dělat s malýma klukama, ale v tu chvíli jsem si to neuvědomil.“ Dále uvedl, že se v dětském domově tajně díval na porno. Když mu bylo šest let, zneužíval ho takto patnáctiletý kluk.

Žádné opatření nebylo dosud soudem pro mládež uloženo, neboť trestní řízení

v této věci nadále trvá. Lze však dovodit, že pokud by soud mladistvého AA uznal vinným ze spáchání tohoto provinění, vzal by v potaz stanovisko soudních znalců, kteří byli v této věci příbráni a zřejmě by vedle jiné sankce uložil i ochranné sexuologické léčení. (*Věc vedena na Okresním soudě v Ústí nad Labem pod sp.zn. 26NTm 604/2011*)

7.2 Provinění loupež podle ust. § 234 odst. 1 tr. zákona

Mladistvý D.D. dne 3.2.2009 v době kolem 23:00 h na zastávce MHD bránil poškozenému E.E. ve vystupování z trolejbusu tím, že ho držel za bundu, přesto se poškozený snažil z místa odejít, v čemž mu mladistvý zabránil tím, že jej otočil k sobě, přes jeho fyzický odpor, kdy se mu poškozený snažil chytit ruce a dát je pryč, mu rozepnul bundu a po předchozí pohrůžce zbitím jej počal prohledávat, kdy se poškozený ze strachu již více nebránil, následně mu mladistvý D.D. ze zadní levé kapsy kalhot městské noviny, které po prolístování odhodil na zem, z pravé zadní kapsy kalhot mu odcizil peněženku v hodnotě 80,- Kč, ve které se nacházel jeho občanský průkaz, karta zdravotní pojišťovny a z levé přední kapsy kalhot poškozenému odcizil mobilní telefon zn. Nokia 6610i v hodnotě 700,- Kč a poté z místa činu odešel pryč.

Z výpovědi poškozeného E.E.: S D.D. se zná již ze základní školy, kdy D.D. chodil do vyšší třídy. Žádné konflikty mezi sebou neměli, pouze v minulosti dával D.D. peníze, protože mu tento tvrdil, že pokud mu je nedá, rozbije okno v paneláku a toto na něj svede a řekne to jeho matce.

Z výpovědi mladistvého D.D.: Ke skutku ani ke své osobě obžalovaný nevyprávěl ani před soudem ani v přípravném řízení.

Ze zprávy Odboru sociálních věcí, úseku sociální prevence: mladistvý D.D. je v jejich evidenci od jeho 10 let pro opakované páchaní činů jinak trestných. Jeho rodiče jsou rozvedeni, mladistvý je vychováván matkou, která je zaměstnána jako dělnice. Otec o mladistvého neprojevoval zájem, ani se s mladistvým dle matky nestýkal. V průběhu povinné školní docházky mladistvý třikrát propadl. Po jejím ukončení navštěvoval střední odborné učiliště v oboru truhlář, které ve druhém ročníku ukončil, o dalším vzdělávání již neuvažoval, a následně byl v evidenci úřadu práce, ze které byl sankčně vyřazený.

V době, kdy došlo ke spáchání provinění bydlel u otce, neboť od matky odešel pro neshody. V době projednávání věci před soudem již mladistvý žil zpět u své matky.

Soud dále konstatoval, že k osobě mladistvého D.D. byly zjištěny v jeho minulosti negativní skutečnosti, které významnou měrou přispěly k jeho současnému protiprávnímu jednání. Zejména nekontrolované trávení volného času, styk se závadovými vrstevníky, nefungující rodinné zázemí a absence přirozené autority v osobě matky.

Mladistvý byl soudem pro mládež odsouzen k trestnímu opatření odnětí svobody v délce trvání jednoho roku, kdy výkon tohoto trestního opatření podmíněně odložil na zkušební dobu v délce trvání dvou roků za současného uložení dohledu. (*Věc vedena na Okresním soudě v Ústí nad Labem pod sp.zn. 25Tm15/2009*)

7.3 Provinění loupež podle ust. § 234 odst. 1 tr. zákona

Mladistvý F.F. dne 20. dubna 2009 v době od 16:15 h do 16:25h požadoval pod pohrůžkou zbití po poškozených nezletilých G.G. a H.H. vydání cigaret a drobných mincí, vynutil si od obou poškozených ukázání kapes u kalhot a poté ze své kapsy vytáhl zavřený kapesní nůž, který držel ve své ruce, s tímto máchal kolem poškozených a vyhrožoval jim, aby si z něj nedělali „srandu, jinak je sestřelí“, poté vyzval poškozeného H.H., aby z batohu vyndal svoji peněženku a z této mu pak odcizil finanční hotovost ve výši 1.450,- Kč a dva kusy stravovacích kupónů, každý v nominální hodnotě 80,- Kč, prázdnou peněženku odhodil zpět poškozenému H.H. a z místa odešel pryč.

Ze zprávy Odboru sociálních věcí, úseku sociální prevence: Mladistvý F. F. byl v jejich evidenci od jeho 10 let věku z důvodu opakovaných krádeží, loupeží a jiného protiprávního jednání. Z tohoto důvodu mu byl soudem uložen dohled probačního úředníka a následně i ochranná výchova. Od jeho 17 let byl umístěn v ústavu. Rodiče mladistvého nejsou oddáni, žijí pouze ve společné domácnosti. Otec byl v minulosti ve výkonu trestu. Po ukončení povinné školní docházky byl přijat na učební obor zednické práce, avšak studium ukončil, neboť jej obor nebavil.

V minulosti se mladistvý dopustil činu jinak trestného kvalifikovaný jako trestný čin krádež, kdy mu byl soudem uložen dohled probačního úředníka.

Ze zprávy probační a mediační služby ČR: Před umístěním mladistvého do výchovného zařízení byl u mladistvého realizován dohled probačního úředníka. Přístup mladistvého k uloženému dohledu byl velmi problematický, nedodržel základní ujednání a mařil účel dohledu.

Ze zprávy výchovného ústavu: Mladistvý již dva dny po umístění do ústavu uprchl a byl zadržen až po třech týdnech. Poté uprchl ještě dvakrát. Ve snaze získat dovolenku se zapojil do režimových aktivit. Po návratech z těchto dovolenek byl opakovaně pozitivní na THC a pervitin. V pracovních-výchovných skupinách byl hodnocený kladně s průměrnými výsledky, nestudoval, účastnil se volnočasových aktivit, s rodinou udržoval pravidelný kontakt a často jezdil domů na víkendové dovolenky.

Soudem pro mládež bylo mladistvému uloženo trestní opatření odnětí svobody v délce trvání 20 měsíců, kdy výkon tohoto trestního opatření odložil na zkušební dobu v délce trvání 30 měsíců za současného uložení dohledu. *(Věc vedena na Okresním soudě v Ústí nad Labem pod sp.zn. 25 Tm 11/2011)*

7.4 Provinění krádež podle ust. § 247 odst. 1, písm. a) tr. zákona

Mladistvá I. I. v době od 1. září 2005 do 15. května 2006 v celkem 23 případech odcizila v nestřeženém okamžiku, bez užití násilí v různých hypermarketech volně vystavené zboží a svým jednáním způsobila celkovou škodu ve výši 20.464,- Kč.

Ze zprávy Odboru sociálních věcí, úseku sociální prevence: Mladistvá byla v evidenci od jejích 14 let pro přestupky majetkového charakteru, později pro trestné činy majetkového charakteru. Vyrůstala v úplné rodině. Od jednoho roku svého věku navštěvovala předškolní zařízení. Hned v prvním ročníku základní školy neprospěla a byla přeřazena na speciální školu pro mentálně postiženou mládež. Povinnou školní docházku zde ukončila devátou třídou. Ve 14 letech došlo ke zhoršení jejího chování ve škole, respektuje jen toho, koho si oblíbí. Po ukončení povinné školní docházky studovala postupně na dvou středních odborných učilištích, přičemž v obou případech ukončila studia pro absence. Když jí bylo 14 let, byla doporučena k psychologce kvůli problémovým vztahům a polykání léků. Rovněž byla hospitalizována v psychiatrické léčebně, matka si jí však po dvou dnech odvezla domů. O dva roky později byla opět hospitalizována na psychiatrii. Spolupráce s mladistvou byla hodnocena jako

problematická, na smluvené schůzky se nedostavovala.

Ze zprávy probační a mediační služby ČR: Probační úředník vykonával dohled nad mladistvou od jejích 17 let z důvodu jejího předchozího provinění. Mladistvá v rámci uloženého dohledu spolupracovala a povinnosti plynoucí z uloženého dohledu respektovala. Nabídku dobrovolné účasti v akreditovaném probačním programu však odmítla.

Mladistvé bylo soudem pro mládež uloženo trestní opatření odnětí svobody v délce trvání 10 měsíců, podmíněně odložené na zkušební dobu 3 let. (*Věc vedena na Okresním soudě v Ústí nad Labem pod sp.zn. 25 Tm 1/2007*)

7.5 Vyhodnocení kazuistik

Příčiny kriminality mladistvých, které jsou popsány v kapitole páté, se jasně odráží v osobách mladistvých pachatelů popsáných kazuistik. Z těch je patrné, že společnou příčinou protiprávního jednání jsou zejména sociální faktory. Funkční rodina se ukázala být ve výchově dětí nepostradatelným a nezastupitelným činitelem, neboť zde si děti osvojují základní vzorce chování, které si odnášejí do budoucího života. Výchovné ústavy jsou krajním řešením výchovných problémů, případně nevhodného výchovného prostředí. V mnoha případech jsou zde děti pocházející ze špatného a složitého rodinného prostředí, děti týrané a zneužívané svými rodiči.

Dalším nezanedbatelným faktorem ovlivňujícím chování mladistvých je vliv vrstevníků, který zejména v období dospívání získává na intenzitě. Výchovné působení rodičů je konfrontováno se silícím vlivem kamarádů a rodiče tak často nad nimi ztrácí kontrolu, neboť jejich děti jsou přesvědčené, že sami nejlépe ví, co je pro ně nejlepší.

U mladistvého, popsáného v první kazuistice, se k těmto sociálním faktorům přidává další sociální faktor, kterým je syndrom týraného a zneužívaného dítěte. Již od útlého dětství byl vystaven nedostatku péče a podnětného rodinného prostředí a v důsledku nezájmu vlastní rodiny, byl pro něj výchovný ústav jediným východiskem. Zde se navíc stal dobrovolnou sexuální obětí staršího chlapce.

Mladistvý z druhé kazuistiky vyrůstal v neúplné rodině. Žil s matkou, která pro něho nebyla autoritou. Jeho dosažené vzdělání koresponduje s tvrzením, že kriminálního jednání se dopouští především jedinci s nižšími rozumovými schopnostmi.

Mladistvý ze třetí kazuistiky sice žil v úplné rodině, nicméně jeho otec nebyl vhodným výchovným vzorem, neboť sám se dopouštěl protiprávního jednání a byl opakovaně uvězněn. Sám mladistvý se nejméně od 10 let dopouštěl činů jinak trestných, později provinění, což mělo za následek jeho umístění do výchovného ústavu. Rovněž jeho rozhodnutí ukončit své vzdělávání v průběhu studia na středním odborném učilišti svědčí spíše o nižším intelektu mladistvého.

Nižšího intelektu je také mladistvá ze čtvrté kazuistiky, která navštěvovala speciální školu a pro absence nedokončila studium na středním odborném učilišti. Ve 14 letech u ní došlo k negativnímu vývoji chování, kdy začala respektovat pouze osoby, které si oblíbila. Toto jednání lze připisovat sílicímu vlivu vrstevníků. Dále v situaci, kdy mladistvá potřebovala odbornou psychologickou pomoc, selhala její rodina. Ta na místo spolupráce s orgány sociální prevence a psychology v zájmu řádné výchovy potomka, nebyla potřebným článkem spojujícím dítě s pomocí.

S trestnou činností mládeže se setkáváme se zahájením školní docházky, kdy se dostávají do větší skupiny vrstevníků. Zpočátku převládají drobné krádeže, nebo určité druhy omezování, případně šikana. Závažnější trestná činnost se objevuje již kolem 12 let věku. Nedůsledná a nedostatečná výchova rodičů je hlavní příčinou trestné činnosti mládeže. Většina pachatelů pochází z neúplných, či nefunkčních rodin, kde žijí v nepodnětném, nebo sociálně slabém prostředí. Hlavním motivem k páčání trestné činnosti pak bývá potřeba získávat finanční prostředky k zajištění vlastní existence, nákup drog, či uspokojování vlastních nadstandardních potřeb. Také skladba obyvatel a koncentrace nepřizpůsobivých osob, má nezanedbatelný vliv na trestnou činnost páchanou mládeží. Se závadovým chováním také souvisí záškoláctví a útěky z domova, či z výchovných ústavů.⁹⁸

⁹⁸ KRAJSKÉ ŘEDITELSTVÍ POLICIE ÚSTECKÉHO KRAJE, ÚZEMNÍ ODBOR ÚSTÍ NAD LABEM, *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a vnitřního pořádku na teritoriu okresu Ústí nad Labem v působnosti územního odboru v Ústí nad Labem Krajského ředitelství policie Ústeckého kraje v roce 2012 ve srovnání s rokem 2011, s.18.*

8 Zhodnocení vývoje kriminality

V této kapitole bude hodnocen oficiální vývoj kriminality v České republice za období od začátku roku 2000 do konce roku 2012 jako celku a současně podíl dětí a mladistvých na této kriminalitě. Podklady pro toto hodnocení byly získány ze statistik Policie České republiky, Oddělení statistiky Krajského ředitelství Ústeckého kraje.

Tabulka č. 1: Přehled počtu spáchaných trestných činů v České republice za období od 1.1.2000 do 31.12.2012

Rok	Nápad trestných činů	Objasněno trestných činů	Stíhané osoby celkem	Děti	Mladiství	Dospělí	% Poměr mladiství / celk. počet	% Poměr děti / celk. počet	% Poměr děti a mladiství / celk. počet
2000	391 469	172 245	130 234	8 899	8 905	112 430	6,84%	6,83%	13,67%
2001	358577	166827	127856	9032	9273	109551	7,25%	7,06%	14,31%
2002	372341	151492	123964	5185	7698	111081	6,21%	4,18%	10,39%
2003	357740	135581	121393	5148	7558	108687	6,23%	4,24%	10,47%
2004	351629	134444	121531	3734	6197	111600	5,10%	3,07%	8,17%
2005	344060	135281	121511	3341	5654	112516	4,65%	2,75%	7,40%
2006	336446	133695	122753	3027	5808	113918	4,73%	4,47%	9,20%
2007	357391	138852	127718	2635	6322	118761	4,95%	2,06%	7,01%
2008	343799	127906	122053	2723	6014	113316	4,93%	2,23%	7,16%
2009	332829	127604	123235	2094	5339	115802	4,33%	1,70%	6,03%
2010	313387	117685	112477	1606	4010	106861	3,57%	1,43%	5%
2011	317177	122238	114975	1568	4038	109369	3,51%	1,36%	4,87%
2012	304528	120168	113026	1371	3486	108169	3,08%	1,21%	4,29%

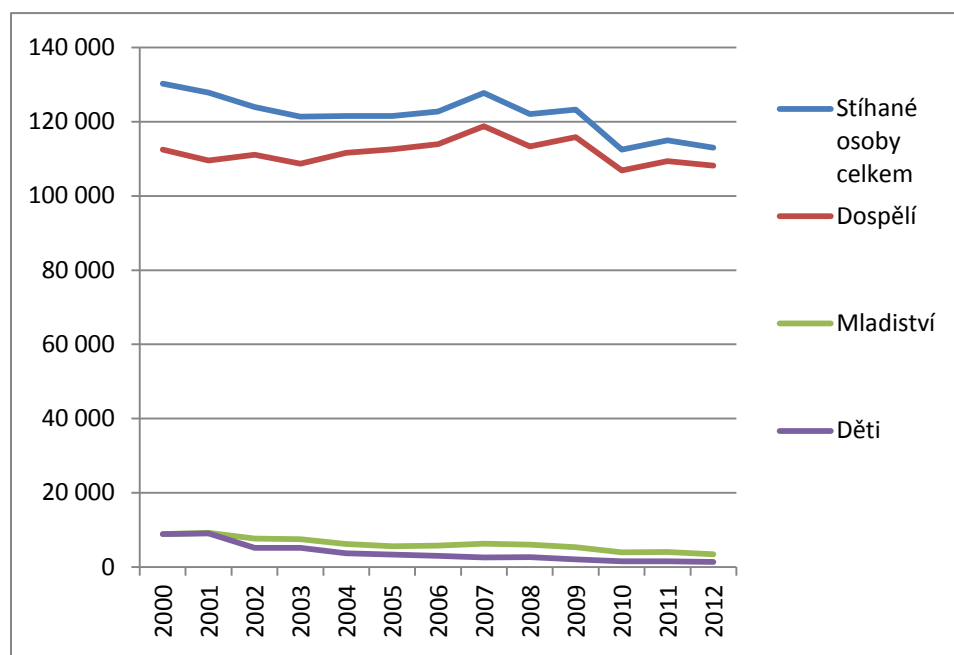
Zdroj: Policie České republiky, vlastní výpočet

Tabulka dle jednotlivých roků obsahuje celkový počet trestných činů, ke kterým došlo na území České republiky a dále počet trestných činů spáchaných dospělými, mladistvými a dětmi. Poslední tři sloupce tabulky obsahují výpočet procentuálního podílu dětských pachatelů, mladistvých pachatelů a dětských a mladistvých pachatelů celkem z celkového množství stíhaných osob, respektive i osob, proti kterým bylo

vedeno zkrácené přípravné řízení, popř. trestní řízení bylo ukončeno dle ust. § 159a odst. 2 tr. řádu z důvodů uvedených v ust. § 11 odst. 1 tr. řádu.

Na základě hodnot udávaných v tabulce lze konstatovat, že kriminalita má v České republice sestupnou tendenci. V průběhu sledovaného období poklesl počet spáchaných trestných činů o téměř 87 tis.

Graf č. 1: Grafický přehled počtu řešených osob pro trestněprávní jednání v České republice za období od 1.1.2000 do 31.12.2012

Zdroj: Policie České republiky

Pokud se pak zaměříme na počet všech řešených osob pro trestněprávní skutky, můžeme z tabulky i grafu pozorovat, že v letech 2000 a 2001 činil celkový počet pachatelů cca 130 tis. a poté mezi lety 2002 až 2009 se počet osob pohyboval v rozmezí od cca 121 tis. až do cca 124 tis.. Výjimku tvořil rok 2007, ve kterém došlo k nárůstu a bylo řešeno téměř 128 tis. osob. V letech 2010 až 2012 došlo k prudkému poklesu počtu pachatelů, který se pohyboval mezi 112 tis. až 115 tis..

Pokud se zaměříme na počet stíhaných mladistvých, po roce 2002 zaznamenáváme mimo mírných výkyvů z let 2007 a 2008, které však souvisí se zvýšenou kriminalitou v daném období, sestupnou tendenci až k roku 2012, ve kterém je počet stíhaných mladistvých nejnižší. Velmi zajímavé je pak sledovat procentuální podíl mladistvých na celkovém počtu řešených osob. Zde je velmi patrné, že od roku

2004 dochází k poklesu tohoto podílu. Zatímco v letech 2000 až 2003 neklesl pod 6%, hned první rok účinnosti ZSM činil podíl 5,1%. Od této doby nepřesáhl hranici 5%, naopak stále klesá. Od roku 2010 již nedosahuje podíl mladistvých ani 4% z celkového počtu stíhaných osob.

Vývoj situace u dětí do patnácti let má obdobný průběh jako u mladistvých. Od začátku sledovaného období do roku 2003 činil jejich podíl od cca 4% do cca 7%. Během prvních dvou let účinnosti ZSM klesl počet dětských pachatelů k cca 3%. Rok 2006 však koresponduje s celkovým nárůstem kriminality a tak i u nich došlo k mírnému nárůstu, který však nepřesáhl 4,5%, což zhruba odpovídá hodnotám z let 2002 a 2003. Zdaleka však nedosahuje hodnot z let 2000 a 2001. V letech 2007 a 2008 byl proti roku předchozímu zaznamenán výrazný pokles k cca 2% a v roce 2009 klesl podíl dětí na celkové kriminalitě pod 2%. Následující roky zaznamenáváme další poklesy a v roce 2012 je historicky nejnižší, tj. 1,21%.

Zhodnocení vývoje poměru kriminality mládeže na celkové kriminalitě odpovídá klesajícímu trendu popsáno u dětí a mladistvých. Je nutné však zdůraznit skutečnost, že před účinností ZSM činil podíl mládeže cca 10% až 14%, zatímco za jeho účinnosti těchto hodnot vůbec nedosáhl. Obecně lze říci, že od účinnosti ZSM podíl mládeže na kriminalitě klesá, tento pokles je patrný zejména po roce 2007 a od roku 2010 nepřesáhl 5%. Z tohoto lze dovodit jednoznačně pozitivní dopad ZSM na kriminalitu mládeže.

Samostatná speciální právní úprava soudnictví nad mládeží má nepochybně nezastupitelné místo v právním systému v České republice. ZSM navázal na velmi pokrokový prvorepublikový zákon o soudnictví nad mládeží. Pokud vezmeme v potaz výsledky působení ZSM na jeho cílovou skupinu, kterých bylo dosaženo za jeho účinnosti v průběhu devíti let, lze jen s lítostí konstatovat, že přes padesát let chyběla v našem právním systému takováto právní úprava. Můžeme se pouze domnívat, jaká by byla výše současné kriminality dětí a mladistvých, pokud by k nim bylo přistupováno s péčí, která jim je věnována v rámci ZSM. Několika generacím nezletilých pachatelů se nedostalo zvláštního přístupu odpovídajícího jejich specifikům, nebylo na ně působeno dostatečně výchovně a státem tak nebyla odstraněna jedna z nejčastějších příčin kriminality mládeže, kterou je výchova dětí v závadném rodinném prostředí s negativními vzory. Zde se potvrzuje skutečnost, že nejen rodina, ale i stát a společnost jsou spoluodpovědné za řádnou výchovu dětí. Současně je však třeba konstatovat, že

sebelepší zákon nedokáže zcela eliminovat kriminalitu, může jí pouze redukovat. Žádný zákon totiž významně nemůže ovlivnit samotné příčiny delikvence, které spočívají zejména ve špatné rodinné výchově, nevhodném způsobu trávení volného času a vlivu okolí a vrstevníků.

Závěr

Bakalářská práce přináší komplexní výklad problematiky trestní odpovědnosti mladistvých, zejména objasňuje účel, cíl a zásady trestního řízení proti mladistvým. Propojuje část teoretickou (zákonnou úpravu trestní odpovědnosti mladistvých a příčiny kriminality mládeže) s částí praktickou, kde jsou aplikovány a analyzovány poznatky popsané v teoretické části.

V práci jsou zmíněny nejen odlišnosti od trestní odpovědnosti dospělých pachatelů, ale i geneze trestního zákonodárství nad mládeží na našem území od dob středověku do současnosti.

Pozornost byla pak věnována i příčinám kriminality mládeže. Na skutečných kriminálních případech z praxe byly názorně demonstrovány příčiny kriminality mládeže tak, jak je popisují odborníci a tyto současně i korespondují s poznatky Policie ČR.

ZSM obsahuje východiska tzv. restorativní justice, která klade důraz na vyváženou, spravedlivou reakci společnosti. Je zaměřen především do budoucnosti a na nápravu mladistvého pachatele, u kterého lze předpokládat možnost pozitivní převýchovy. Za tímto účelem lze na mládež působit celou řadou logicky odstupňovaných opatření, která odpovídají konkrétním potřebám provinilce a napomáhají obnovit narušené sociální vztahy, začlenění do společnosti a v neposlední řadě předcházení dalšího protiprávního jednání.

Z práce jednoznačně vyplývá skutečnost, že rodina má na vývoj osobnosti jedince velký vliv. Poskytuje pocit bezpečí, sounáležitosti, podporu, zajišťuje život budoucím generacím. Rodina je základem společnosti a proto je potřeba ji chránit a podporovat. Stát, který neusiluje o vznik a existenci rodin nemá šanci na šťastnou budoucnost a ničí sám sebe. Je však také na každém z nás, zasadit se o naplnění funkce rodiny.

Současně byl v práci hodnocen podíl mládeže na celkovém vývoji kriminality v České republice za časové období od začátku roku 2000 do konce roku 2012.

Policejní statistiky vykazují celkový pokles kriminality, včetně kriminality mladistvých. Toto je výsledek vytrvalé a důsledné preventivní politiky státu, na kterou

jsou každoročně vynakládány, případně z evropských fondů čerpány, stovky milionů korun.

O jednoznačně kladném vlivu ZSM na jeho cílovou skupinu nelze pochybovat. Jak ze statistik vyplývá, v době účinnosti ZSM kriminalita mládeže neustále klesá a čím déle je jím na jeho cílovou skupinu působeno, tím jsou jeho výsledky více patrné. Je nutné si uvědomit, že intenzivní práce s dospívajícími a směřování jejich životního stylu žádoucím směrem i jejich řádná výchova je důležitá pro fungování naší společnosti vzhledem k tomu, že se v budoucnu stanou její tažnou silou. Právě proto je třeba k mládeži přistupovat zodpovědně a přijmout svoji spoluodpovědnost za výchovu nových generací a tím pomoci zajistit další pozitivní rozvoj našeho státu.

Z výsledků bakalářské práce je zřejmý smysl a účelnost ZSM, které nezůstaly jen legislativní snahou, ale jsou naplňovány aplikační praxí.

Seznam použitých zdrojů:

Literární zdroje:

1. FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3, 218 s.
2. FÜRST, M. *Psychologie*. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-199-0, 150 s.
3. GERLOCH, A. *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7380-023-9, 343 s.
4. HAVRÁNEK, J. a kol. *Teorie práva*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. ISBN 80-210-3509-9, 342 s.
5. JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-493-5, 144 s.
6. KAISER, G. Trestní opatření. *Justiční aktuality*, 2006, č. 2. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR, 2006. ISSN 1211-0825.
7. KINCLOVÁ, Z. et al. *Co je dobré vědět nejen o mediaci a probaci*. Praha: Lexia Nexis CZ, 2007. ISBN 978-80-86920-26-9, 74 s.
8. KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné – Obecná část. 3. vydání*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. ISBN 80-210-2985-4, 571 s.
9. KUČHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C.H.Beck, 2005. ISBN 80-7179-813-4, 544 s.
10. NOVOTNÝ, F., RŮŽIČKA, M. et al. *Trestní kodexy, 2. doplněné vydání*. Praha: Eurounion, 2002. ISBN 80-7317-009-4, 1640 s.
11. PRUŠÁK, J. *Rakouské právo trestní, díl všeobecný*. Všehrd, Praha 1912.
12. ŘÍHA, J. Ještě k nepřičetnosti podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, 2006, č. 10. Praha: C. H. Beck, 2006. ISSN 11213-5313.
13. SOLNAŘ, V.; FENYK, J.; CÍSAŘOVÁ, J. *Základy trestní odpovědnosti. 2. vydání*. Praha: Orac, 2003. ISBN 80-86199-74-6, 455 s.
14. ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A.; HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-375-5, 1199 s.

15. ÚPLNÉ ZNĚNÍ *Trestní předpisy*. Ostrava, 2012. ISBN 978-80-7208-932-1, 560 s.
16. ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží. 1. Vydání*. Brno: Dioxa, 1997. ISBN 80-210-1643-4, 247 s.
17. ZEZULOVÁ, J., RŮŽIČKA, M. Aktuální problémy zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. *Státní zastupitelství*, 2005, č.7-8. Praha: LexisNexis CZ, 2005. ISSN 1214-3758.

Legislativní dokumenty:

1. Rakousko- Uhersko. Zákon č. 117 ze dne 25. května 1852 Říšského zákoníku, zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích. In *Systém ASPI - stav k 1.3.2013 do částky 21/2013 Sb. a 11/2013 Sb.m.s. - RA364*. 117/1852 ř.z. - stav k 31. 3.1929
2. Československo. Zákon č. 48 Národního shromáždění republiky československé ze dne 11. března 1931, o trestním soudnictví nad mládeží. In *Sbírka zákonů republiky Československé*. 1931, částka 22, s.351.
3. Československo. Zákon č. 86 Národního shromáždění republiky československé ze dne 12. července 1950, trestní zákon. In *Sbírka zákonů republiky Československé*. 1950, částka 39, s. 218-263.
4. Československo. Zákon č. 87 Národního shromáždění republiky československé ze dne 12. července 1950, o trestním řízení soudním (trestní řád). In *Sbírka zákonů republiky Československé*. 1950, částka 39, s. 264-308.
5. Československo. Zákon č. 140 Národního shromáždění Československé socialistické republiky ze dne 29. listopadu 1961, trestní zákon. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1961, částka 65, s. 467-512.
6. Československo. Zákon č. 141 Národního shromáždění Československé socialistické republiky ze dne 29. listopadu 1961, o trestním řízení soudním. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1961, částka 66, s. 513-576.
7. Československo. Zákon č. 94 Národního shromáždění Československé socialistické republiky ze dne 4. prosince 1963, o rodině. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1963, částka 53, s. 340-350

8. Československo. Zákon č. 40 Národního shromáždění Československé socialistické republiky ze dne 26. února 1964, občanský zákoník. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1964, částka 19, s. 201-248.
9. Československo. Zákon č. 36 Národního shromáždění Československé socialistické republiky ze dne 6. dubna 1967, o znalcích a tlumočnících. In *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1967, částka 14, s. 125-129.
10. Česko. Usnesení předsednictva České národní rady č. 2 ze dne 16. prosince 1992, o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1, s. 17-24.
11. Česko. Zákon č. 109 Parlamentu České republiky ze dne 5. února 2002, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 48, s. 2978-2991.
12. Česko. Zákon č. 218 Parlamentu České republiky ze dne 25. června 2003, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 79, s. 4030-4052.
13. Česko. Zákon č. 40 Parlamentu České republiky ze dne 8. ledna 2009 Sb., trestní zákoník. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 354-464.

Další zdroje:

Kromě výše uvedených zdrojů byly při zpracování bakalářské práce využity následující zdroje:

- systém ASPI
- Judikáty a stanoviska:
 - Judikát uveřejněný ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod pořadovým číslem Rt 14/1969. In *Systém ASPI -*

stav k 1.3.2013 do částky 21/2013 Sb. a 11/2013 Sb.m.s. - RA364. (Rt) 7 Tz 76/68 – poslední stav textu. Identifikační číslo (ASPI ID): JUD958CZ

➤ *Judikát uveřejněný ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod pořadovým číslem Rt 17/1979. In *Systém ASPI - stav k 1.3.2013 do částky 21/2013 Sb. a 11/2013 Sb.m.s. - RA364. (Rt) 11 Tz 21/78 - poslední stav textu. Identifikační číslo (ASPI ID): JUD2180CZ**

➤ *Judikát uveřejněný ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod pořadovým číslem Rt 65/1980. In *Systém ASPI - stav k 1.3.2013 do částky 21/2013 Sb. a 11/2013 Sb.m.s. - RA364. (Rt) 7 Tz 7/80 - poslední stav textu. Identifikační číslo (ASPI ID): JUD2330CZ**

➤ *Judikát uveřejněný ve sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod pořadovým číslem Rt 11/1982. In *Systém ASPI – stav k 1.3.2013 do částky 21/2013 Sb. a 11/2013 Sb.m.s. – RA364. (Rt) 1 Tz 15/81 – poslední stav textu. Identifikační číslo (ASPI ID): JUD2526CZ**

➤ *Stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství v Brně sp. zn. 1SL 742/2011 ze dne 21. prosince 2011. Pořadové č. 5/2011*

• *Spisové materiály Okresního soudu v Ústí nad Labem:*

➤ *sp.zn. 26NTm 604/2011*

➤ *sp.zn. 25Tm15/2009*

➤ *sp.zn. 25 Tm 11/2011*

➤ *sp.zn. 25 Tm 1/2007*

• *KRAJSKÉ ŘEDITELSTVÍ POLICIE ÚSTECKÉHO KRAJE, ÚZEMNÍ ODBOR ÚSTÍ NAD LABEM, *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a vnitřního pořádku na teritoriu okresu Ústí nad Labem v působnosti územního odboru v Ústí nad Labem Krajského ředitelství policie Ústeckého kraje v roce 2012 ve srovnání s rokem 2011. Č.j. KRPU-269022-1/ČJ-2012-0400KR-AP, s.28.**